
Investeringsniveau duurzame productiesystemen

Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2022

Harold van der Meulen, Arjan Wisman, Jakob Jager, Gerben Jukema en Ruud van der Meer

---

Investeringsniveau duurzame productiesystemen

Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2022

Harold van der Meulen, Arjan Wisman, Jakob Jager, Gerben Jukema en Ruud van der Meer

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research en gesubsidieerd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in het kader van het Wettelijke Onderzoekstaak 'Economische Informatievoorziening' (projectnummer WoT-06-001-036)

Wageningen Economic Research
Wageningen, november 2021

NOTA
2021-143

Meulen, H.A.B. van der, J.H. Wisman, J.H. Jager, G.D. Jukema en R.W. van der Meer, 2021.
*Investeringsniveau duurzame productiesystemen; Duurzaamheidsindicator (DP01) in de
Rijksbegroting 2022.* Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2021-143. 36 blz.; 3 fig.;
4 tab.; 15 ref.

Op verzoek van de Tweede Kamer worden de prestaties van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting 2022 opgenomen worden. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: 'duurzaam produceren', 'kennis en innovatie', 'voedsel en dier' en 'natuur, landschap en platteland'. In dit rapport worden de resultaten van de duurzaamheidsindicator DP01 gepresenteerd inzake het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in de landbouw en visserij. Het betreft hierbij het definitief vaststellen van de indicator DP01 voor 2019 en het maken van een inschatting voor 2021.

Trefwoorden: investeringen, duurzame productiesystemen, rijksbegroting

Deze nota is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/557052> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2021 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2021
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Nota 2021-143 | Projectcode 2282200614

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

	Samenvatting	5
	S.1 Aandeel duurzame investeringen gestegen in 2019	5
	S.2 Inschatting duurzame investeringen 2021	5
	S.3 Methodiek	7
1	Inleiding	8
	1.1 Duurzaamheidsindicatoren Rijksbegroting	8
	1.2 Doelstelling	8
	1.3 Werkwijze	8
2	Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)	10
	2.1 Definitie en afbakening DP01	10
	2.2 Overzicht investeringsbedragen fiscale regelingen en subsidies in 2019	11
	2.3 Totaal duurzame investeringen in 2019	16
	2.4 Ontwikkeling duurzame investeringen in de periode 2003-2019	19
	2.5 Inschatting duurzame investeringen voor 2021	21
	Literatuur en websites	29
	Bijlage 1 Geselecteerde codes en bedrijfsmiddelen op de Milieulijst 2019 MIA/Vamil	31
	Bijlage 2 Overzicht duurzame investeringen 2010-2019 (netto)	32

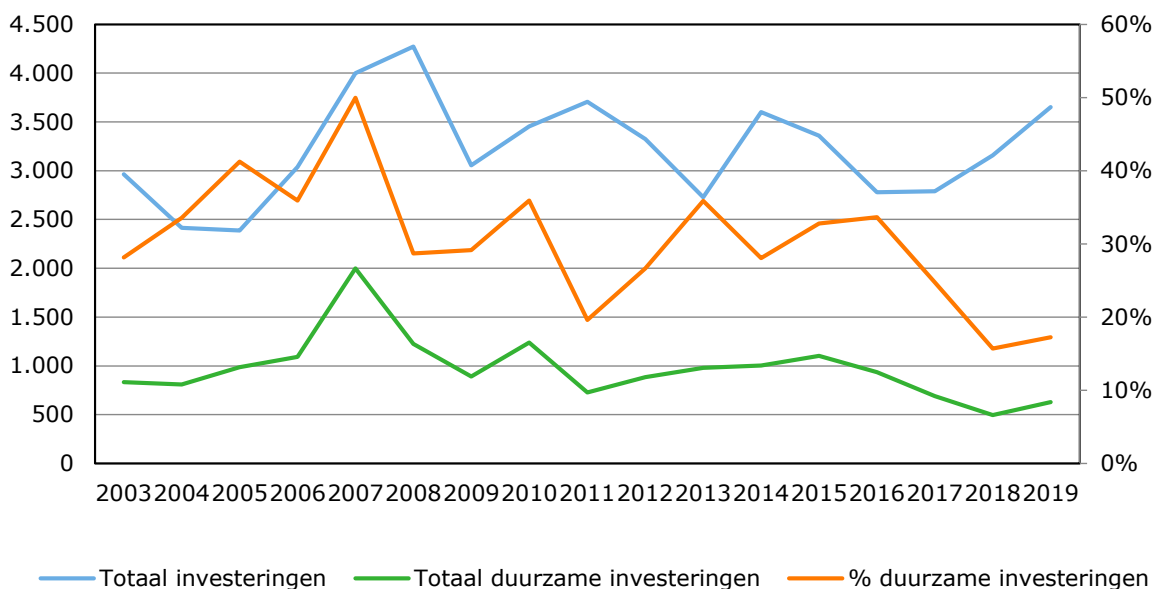

Samenvatting

S.1 Aandeel duurzame investeringen gestegen in 2019

Het aandeel duurzame investeringen in 2019 komt uit op 17%; een lichte stijging van 1% ten opzichte van 2018, maar onder het gemiddelde in dit decennium van 27%. De totale investeringen in agrarische productiemiddelen zijn in 2019 ten opzichte van 2018 met 16% gestegen tot € 3,7 miljard, terwijl de totale investeringen in duurzame productiesystemen waarvoor subsidie of fiscale aftrek is aangevraagd met 27% zijn gestegen tot € 629 miljoen (zie figuur S.1). In de Rijksbegroting 2019 was een streefwaarde van 30% opgenomen.

De stijging in duurzame investeringen is grotendeels te danken aan hogere investeringen in duurzame stallen (vooral varkensstallen). Daarnaast is het bedrag voor de regeling Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering - maatregel 4.1.1 onder POP3 - in 2019 verdubbeld en zijn onder dezelfde maatregel, dankzij een aanvullende fysieke regeling voor vleeskalverhouders, de investeringen in diervriendelijke kalverstallen flink toegenomen in 2019 (zie paragraaf 2.3 en 2.4).

Figuur S.1 Totaal investeringen a) in de landbouw, tuinbouw en visserij en totaal duurzame investeringen (in miljoenen euro's) en aandeel duurzame investeringen (%), 2003-2019
a) exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden.

S.2 Inschatting duurzame investeringen 2021

Voor de belangrijkste land- en tuinbouwsectoren is op basis van de eerste vijf à zes maanden van dit jaar een inschatting gemaakt van de ontwikkeling van de duurzame investeringen in 2021 op basis van trends en ontwikkelingen in de sectoren en de externe factoren. Vanwege het geringe aandeel in de duurzame investeringen wordt de visserijsector niet beschreven (zie paragraaf 2.5).

- Voor de melkveehouderij zijn in het kader van duurzame investeringen vooral de bouw van melkveestallen van belang. De waarde van verleende bouwvergunningen is in 2020 met -13% minder afgenomen dan in 2019 (-43%). Wel speelt de onzekerheid rondom stikstofbeleid op

---

investeringen een rol. Het gemiddelde saldo van het gestandaardiseerde melkveebedrijf is over de eerste vijf maanden van 2021 3% lager dan in dezelfde periode van 2020 en 13% lager in vergelijking met het langjarig gemiddelde. De daling van het saldo komt door hogere krachtvoerkosten. Ook de vee prijzen daalden. De melkopbrengsten die met 1,5% stegen konden deze daling niet voorkomen. Voor duurzame investeringen zal voor veel bedrijven naar verwachting iets meer ruimte zijn uit eigen middelen door de aantrekkelijke melkprijs. Dit zou het aandeel duurzame investeringen in 2021 positief kunnen beïnvloeden mede doordat de stemming en verwachting van melkveehouders, op basis van de Agro Vertrouwensindex, zich heeft hersteld van het slechte jaar 2020.

- In de varkenshouderij zal naar verwachting het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2021 dalen. Die verwachting is vooral gebaseerd op de lagere inkomens in 2020 en 2021 na het historisch hoge niveau in 2019 en onzekerheid rondom stikstofbeleid met gevolgen voor vergunningverlening. Door de gunstige periode van 2019 tot de uitbraak van de coronacrisis begin 2020 is de liquiditeitspositie (kasstroom) van de varkensbedrijven wel tijdelijk versterkt. Ook zijn er in 2020 meer bouwvergunningen afgegeven voor varkenstallen, na drie achtereenvolgende jaren van minder bouwvergunningen met lagere bedragen.
- Verwacht wordt dat in de legsector het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2021 verder daalt. Door het gunstige inkomen van de laatste jaren hebben de bedrijven wel eigen middelen voor investeringen in nieuwbouw of renovatie. Maar in het eerste halfjaar van 2021 is economische situatie duidelijk verslechterd waardoor de financieringsruimte snel afneemt. In 2020 is de totale waarde van de verleende bouwvergunningen voor legkippenstallen opnieuw gedaald, waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2021 verder zullen dalen. Hiernaast speelt nog de onzekerheid rondom het stikstofbeleid.
- Naar verwachting zal in de vleeskuikenhouderij het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2021 dalen. Die verwachting is vooral gebaseerd op de fors lagere inkomens in 2020 en begin 2021 door de coronacrisis. In 2020 is de totale waarde van de verleende bouwvergunningen voor vleeskuikenstallen wel iets hersteld van de grote daling in 2019. Toch wordt verwacht dat de investeringen in 2021 verder zullen dalen, rekening houdend met het na-ijleffect van de afgegeven bouwvergunningen en onzekerheid rondom stikstofbeleid. In de periode 2017-2019 werd veel meer geïnvesteerd in duurzame vleeskuikenstallen, vooral voor het houden van trager groeiende kuikens die meer ruimte nodig hebben.
- In de glastuinbouw zullen naar verwachting de investeringen in 2021 toenemen. Het herstel van de coronacrisis is voor veel bedrijven sneller gegaan of heeft voor minder bedrijven dan gedacht ernstige gevolgen gehad. De totale som van ontvangen orders voor de bouw van kassen is in de eerste 5 maanden van 2021 hoger dan een jaar eerder. Mogelijk hebben de recent gestegen gasprijzen en andere accenten in de Milieulijst MIA/Vamil 2021 waarvoor fiscale aftrek kan worden aangevraagd nog een effect op het investeringsniveau van duurzame productiesystemen. Investeringen in kassen en technieken bedoeld voor milieuvriendelijk telen volgens PlanetProof zijn per 2021 geschrapt van de Milieulijst.
- De opengrondstuinbouw bestaat uit vier sectoren, te weten de bloembollenteelt, de vollegrondsgroenteteelt, de boomkwekerij en de fruitteelt. De eerste inschattingen voor 2021 zijn dat het investeringsniveau in 2021 zal stijgen. Vooral de boomkwekerijsector lijkt goede vooruitzichten te hebben. Een groter aantal verkochte tractoren in het eerste kwartaal van 2021 lijkt deze inschatting te ondersteunen.
- Naar verwachting zal in de akkerbouw het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2021 kunnen stijgen. De vertrouwensindex staat laag, maar verslechterde niet ten opzichte van 2020. Betere prijzen geven de akkerbouwers mogelijk wat financiële ruimte om de investeringen te verhogen ten opzichte van 2020.

Covid-19 heeft ook in 2021 nog effect op de economische prestaties in de land- en tuinbouw, al zal dit per sector verschillen. Daarnaast is er nog steeds de onzekerheid over de gevolgen van de stikstofproblematiek voor de vergunningverlening voor uitbreiding/nieuwbouw in verschillende agrarische sectoren. Onzekerheid remt over het algemeen de investeringsbereidheid. Wat ook de investeringsbereidheid beperkt, zijn de gestegen prijzen van machines, installaties, bouwmaterialen en energie. Hierdoor is het lastig om een percentage duurzame investeringen af te geven voor 2021. De inschatting is dat het percentage duurzame investeringen in 2021 zal uitkomen op ongeveer 15-17%, wat een vergelijkbaar niveau is als de laatste jaren (*zie paragraaf 2.3*). De hierboven geschetste

---

ontwikkeling per sector is een inschatting ten opzichte van 2020. De eerste voorlopige cijfers laten voor 2020 een afname zien van zowel de omvang van duurzame investeringen als de totale investeringen waarbij het percentage duurzame investeringen min of meer gelijk blijft aan 2019.

S.3 Methodiek

In deze studie wordt voor de Rijksbegroting 2022 de duurzaamheidsindicator DP01 'investeringsniveau duurzame productiesystemen' definitief vastgesteld voor de periode 2019 en wordt een schatting gemaakt voor 2021 ([zie paragraaf 1.2](#)).

Voor de invulling van de indicator 'duurzame productiesystemen' (DP01) zijn de totale en de duurzame investeringen van belang. De duurzame investeringen worden afgeleid van de subsidiabele investeringen en fiscale regelingen gericht op duurzame productiesystemen. In 2019 ging het hierbij, net als voorgaande jaren, om de Milieu-investeringsaftrek (MIA) en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (Vamil), de Energie-investeringsaftrek (EIA), de Regeling groenprojecten, de subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG) en de subsidie Marktintroductie energie-innovaties (MEI). Vanaf 2018 zijn de volgende nieuwe subsidieregelingen toegevoegd: de subsidie Demonstratie energie-innovatie (DEI), de Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE) en de POP 3 - maatregel 4.1.1 'Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen' en de POP 3 - maatregel 4.1.2 jonge landbouwersregeling (JoLa). Daarnaast kunnen er ook investeringen worden gedaan die als duurzaam worden beschouwd of al wettelijk verplicht zijn, waarbij deze tot stand zijn gekomen zonder ondersteuning vanuit bovenstaande vermelde regelingen. Ook is het mogelijk dat bedrijven geen subsidie aanvragen of niet voor genoemde fiscale regelingen in aanmerking komen omdat niet aan de voorwaarden kan worden voldaan. Hierdoor kan het zijn dat er wel investeringen in duurzame productiesystemen worden gedaan, maar dat deze niet binnen genoemde regelingen gemonitord (kunnen) worden. Deze investeringen zijn dus niet opgenomen in deze indicator. Dit kan een onderschatting veroorzaken.

De totale investeringen zijn, exclusief investeringen in grond, immateriële activa (productierechten), woningen en plantopstanden, gebaseerd op het Bedrijveninformatienet. Omdat de indicator DP01 alleen gericht is op duurzame productiesystemen en de regelingen/subsidies geen betrekking hebben op bovengenoemde uitgesloten categorieën, worden die investeringen in de totale investeringen buiten beschouwing gelaten ([zie paragraaf 1.3](#)).

---

1 Inleiding

1.1 Duurzaamheidsindicatoren Rijksbegroting

Op verzoek van de Tweede Kamer worden de prestaties van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting 2022 worden opgenomen. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: 'duurzaam produceren', 'kennis en innovatie', 'voedsel en dier' en 'natuur, landschap en platteland'.

In de nota *Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010* (Blokland et al., 2009) is een beeld gegeven van het begrip duurzaamheid en is invulling gegeven binnen het domein duurzaam produceren aan de indicator DP01: het investeringsniveau van duurzame productiesystemen. Duurzaamheid wordt vanuit het ministerie van Economische Zaken (EZ) omschreven als 'het produceren met respect voor mens, dier en milieu'. Hierbij wordt uitgegaan van de drie dimensies van duurzaamheid: people, planet en profit.

In de loop der jaren zijn subsidieregelingen veranderd en heeft er ook een verschuiving van nationale regelingen naar provinciale regelingen/invullingen plaatsgevonden (zie onder andere POP3). Daarom is in april 2020 de gehanteerde definitie van 2009 opnieuw tegen het licht gehouden en zijn de Rijksbrede regelingen/instrumentarium met betrekking tot duurzame investeringen (in overleg met LNV en RVO) opnieuw geïnventariseerd om zodoende een zo goed mogelijke inschatting te kunnen maken van het bedrag aan duurzame investeringen. Dit heeft geresulteerd in een uitbreiding van het aantal regelingen dat vanaf 2018 wordt gekwalificeerd onder duurzame investeringen (zie Van der Meulen et al., 2020).

In deze nota wordt voor de Rijksbegroting 2022 de invulling van de indicator DP01 voor 2019 verder uitgewerkt. Daarnaast wordt een inschatting gemaakt van de duurzame investeringen in 2021.

1.2 Doelstelling

Het doel van dit project is om voor de Rijksbegroting 2022:

1. de duurzaamheidsindicator DP01 'investeringsniveau duurzame productiesystemen' definitief vast te stellen en te berekenen voor het jaar 2019.
2. een schatting te maken van diezelfde indicator voor het jaar 2021.

In deze nota zijn zowel de methodiek als de resultaten beschreven.

1.3 Werkwijze

Voor de duurzaamheidsindicator DP01 zijn de totale investeringen en de duurzame investeringen nodig om de verhouding te kunnen berekenen. De duurzame investeringen worden afgeleid van de subsidiabele investeringen en fiscale regelingen voor het stimuleren van duurzame ontwikkelingen. Door middel van deskresearch en interviews is de benodigde informatie vergaard. Voor het opstellen van de indicator DP01 worden de volgende fiscale regelingen en subsidies voor 2019 meegenomen:

1. De Milieu-investeringsaftrek en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (MIA/Vamil).
2. De Energie-investeringsaftrek (EIA).
3. De Regeling groenprojecten.
4. De subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG).
5. De subsidie Marktintroductie energie-innovaties (MEI).

-
6. De subsidie Demonstratie energie-innovatie (DEI).
  7. De Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE).
  8. De POP3 - maatregel 4.1.1 regeling 'Fysiske investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen'.
  9. De POP3 - maatregel 4.1.2 jonge landbouwersregeling (JoLa).

In hoofdstuk 2 wordt de procedure beschreven voor de invulling van de indicator DP01. Hierin wordt ingegaan op de definitie en afbakening van de indicator (paragraaf 2.1). Ook wordt een overzicht gegeven van de investeringsbedragen van fiscale regelingen en subsidies (paragraaf 2.2 en 2.3). Tot slot wordt ingegaan op de ontwikkeling van de indicator in het verleden (paragraaf 2.4) en wordt een inschatting gemaakt voor 2021 (paragraaf 2.5).

---

2 Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)

2.1 Definitie en afbakening DP01

In de nota *Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010* (Blokland et al., 2009) is ingegaan op het beleid van de overheid met betrekking tot investeringen in duurzame ontwikkelingen. Op basis van deze nota is een aantal fiscale regelingen en subsidieregelingen geïdentificeerd die door de overheid worden toegepast ter ondersteuning van gewenste duurzame investeringen. In de loop der jaren zijn subsidieregelingen veranderd en heeft er ook een verschuiving van nationale regelingen naar provinciale regelingen/invullingen plaatsgevonden (zie onder andere POP3). Daarom is in 2020 de gehanteerde definitie van 2009 opnieuw tegen het licht gehouden en zijn de Rijksbrede regelingen/instrumentarium met betrekking tot duurzame investeringen (in overleg met LNV en RVO) opnieuw geïnventariseerd om zodoende een zo goed mogelijke inschatting te kunnen maken van het bedrag aan duurzame investeringen. Dit heeft geresulteerd in een uitbreiding van het aantal regelingen dat vanaf 2018 wordt gekwalificeerd onder duurzame investeringen (Van der Meulen et al., 2020).

Primaire sector

Het uitgangspunt voor het vaststellen van de indicator was het bedrag aan duurzame investeringen in het agrocomplex. Na overleg met het ministerie van LNV is er in 2009 voor gekozen om de indicator DP01 te beperken tot de primaire sector en deze uit te drukken in het bedrag van de duurzame investeringen ten opzichte van het bedrag van de totale investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij. De indicator DP01 wordt in deze notitie samengesteld voor de duurzame investeringen in 2019.

Afbakening

Het uitgangspunt is het beleid dat door de minister van LNV en het kabinet is geformuleerd en de instrumenten die zijn vastgesteld om hieraan inhoud en vorm te geven. De invulling en opstelling van deze instrumenten worden jaarlijks vastgesteld en kunnen daarom van jaar tot jaar verschillen. Daarnaast kunnen er ook investeringen worden gedaan die als duurzaam worden beschouwd of al wettelijk verplicht zijn, waarbij deze tot stand zijn gekomen zonder ondersteuning vanuit de verschillende duurzame fiscale en investeringsregelingen en -subsidies (paragraaf 1.3). Ook is het mogelijk dat bedrijven geen subsidie aanvragen of niet voor genoemde fiscale regelingen in aanmerking komen omdat niet aan de voorwaarden kan worden voldaan, bijvoorbeeld in gevallen waarbij het aangemelde project niet voldoende sluitend is of dat er geen winst wordt gemaakt. Hierdoor kan het zijn dat er wel investeringen in duurzame productiesystemen worden gedaan, maar dat deze niet binnen genoemde regelingen gemonitord (kunnen) worden. Deze investeringen zijn dus niet opgenomen in deze indicator. Dit kan een onderschatting veroorzaken.

Voor de land- en tuinbouw is binnen de Regeling groenprojecten een aantal projectcategorieën van belang (zie paragraaf 2.2). Dat zijn: 'natuur, bos en landschap', 'biologische landbouw', 'Groen Label Kassen' en 'duurzame melkveehouderij'. De categorie 'natuur, bos en landschap' is voor de bepaling van deze indicator niet meegenomen, omdat deze geen investeringen in duurzame productiesystemen omvat zoals voor de indicator DP01 bedoeld.

2.2 Overzicht investeringsbedragen fiscale regelingen en subsidies in 2019

Een overzicht van de gebruikte regelingen en subsidies in 2019 is weergegeven in Tabel 2.1 (zie paragraaf 2.3). In deze tabel zijn de totaal aangevraagde bedragen voor duurzame investeringen per subsidieregeling weergegeven. Vervolgens zijn in Tabel 2.2 de investeringsbedragen gecorrigeerd voor overlappingsen tussen subsidieregelingen en niet goedgekeurde aanvragen in 2019. Hieronder worden de uitgangspunten en bijzonderheden per regeling/subsidie beschreven. Sommige regelingen zijn doorlopend, andere zijn tijdelijk opengesteld voor subsidieaanvragen.

1. Milieu-investeringsaftrek en Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (MIA/Vamil)

Informatie over de regeling

De MIA en de Vamil zijn fiscale regelingen van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het ministerie van Financiën. Beide regelingen stimuleren investeringen in innovatieve duurzame technieken met bovenwettelijke milieuwinst. MIA/Vamil ondersteunt ook investeringen in het efficiënt inzetten en recyclen van grondstoffen met zo min mogelijk schadelijke emissies naar het milieu. Dat is nodig omdat hiermee een deel van de meerkosten van duurzame innovatieve technieken ten opzichte van gangbare alternatieven kan worden overbrugd, waarmee het aantrekkelijker wordt om in deze milieutechnieken te investeren. De MIA en de Vamil geven ondernemers een belastingvoordeel als ze investeren in innovatieve duurzame bedrijfsmiddelen. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) verzorgt de uitvoering van de regeling.

De **MIA** biedt ondernemers die investeren in milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen een extra belastingaftrek. In 2019 kon tot 36% van het investeringsbedrag (naast de afschrijving) worden afgetrokken van de fiscale winst. Het MIA-aftrekpercentage is afhankelijk van de milieueffecten en de gangbaarheid van het bedrijfsmiddel.

De **Vamil** levert ondernemers een liquiditeits- en rentevoordeel doordat de afschrijving naar voren kan worden geschoven en de belastingheffing wordt uitgesteld. Ondernemers die de Vamil voor een bedrijfsmiddel toepassen, mogen dit bedrijfsmiddel willekeurig, oftewel vrij, afschrijven. De Vamil levert ondernemers dus een liquiditeits- en rentevoordeel op, omdat zij deze investeringskosten voor 75% van de grondslag op een willekeurig moment mogen afschrijven (ook wel vrije afschrijving genoemd).

Het voordeel per bedrijfsmiddel is door middel van een lettercode weergegeven in de Milieulijst (ten behoeve van de MIA en de Vamil). De Milieulijst wordt jaarlijks aangepast aan de stand van de techniek, de actuele wet- en regelgeving en de beleidsprioriteiten, en wordt op 1 januari van het daaropvolgende jaar gepubliceerd.

De MIA en de Vamil zijn twee aparte regelingen die elkaar aanvullen. Voor de meeste bedrijfsmiddelen is zowel MIA- als Vamil-voordeel te krijgen. De MIA en de Vamil stimuleren onder andere investeringen in duurzame (glas)tuinbouw en veehouderij.

In 2019 dragen MIA en Vamil nog meer bij aan investeringen waarin kringloopsluiting centraal staat. Belangrijke onderwerpen hierin zijn eiwittransitie en het voorkomen van voedselverspilling. Voorbeelden daarvan zijn een automatisch mengsysteem voor ruwvoer en een mestverzamelrobot. Deze robot helpt om de uitstoot van ammoniak (een verbinding van stikstof en waterstof) te beperken. Voor de veehouderijsector wordt het sluiten van kringlopen gestimuleerd door agrarische bedrijven te faciliteren zelfvoorzienend te worden in de eiwitbehoefte. Zo biedt de Milieulijst 2019 mogelijkheden voor een eendenkroosteeltsysteem of apparatuur voor de teelt van soja. De mogelijkheden voor investeringen in methaanemissiereducerende voorzieningen zijn uitgebreid in 2019.

Stallen die voldoen aan de Maatlat Duurzame Veehouderij, proefstallen (innovatieve nieuwe stalsystemen die emissies naar lucht en omgeving reduceren) en Skal-stallen konden in 2019 opnieuw gebruik maken van MIA en Vamil.

Realisatie 2019

In het kader van de MIA en de Vamil werd in 2019 voor een totaal investeringsbedrag van € 3,7 miljard aangevraagd. Dat is 23% lager dan het recordbedrag in 2018. Vergelijken met voorgaand jaar maakte de land- en tuinbouw meer gebruik van de MIA/Vamil. In 2019 was het aandeel 11,2% van het totaal aangevraagde investeringsbedrag. De aanvragen voor de land- en tuinbouw in 2019 bedroegen € 409 miljoen (totaal, zonder correctie) (zie Tabel 2.1). Dat is 44% hoger dan in 2018. Er werd € 127 miljoen aangevraagd voor Groen Label Kassen en € 282 miljoen voor verduurzaming van stallen die voldoen aan de MDV (zie Bijlage 1 voor de geselecteerde investeringen in MIA/Vamil-bedrijfsmiddelen in de land- en tuinbouw en visserij) en voor technieken om in de stallen duurzamer om te gaan met voer en mest.

De investeringen in Tabel 2.1 zijn gebaseerd op gemelde investeringsbedragen zoals vermeld in het jaarverslag van de MIA/Vamil (RVO, Jaarcijfers MIA/Vamil 2019). Naast controles van meldingen door RVO, corrigeert de Belastingdienst bij de daadwerkelijke toekenning van het belastingvoordeel. De totale correctie over 2019 bedroeg naar schatting circa 33% voor de land- en tuinbouw. Het netto fiscaal voordeel is berekend op 6,2%.

2. Energie-investeringsaftrek (EIA)

Informatie over de regeling

De EIA is een fiscale regeling die ondernemers stimuleert te investeren in innovatieve energie-efficiënte bedrijfsmiddelen en duurzame energie. De EIA valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Financiën en wordt uitgevoerd door de RVO in samenwerking met de Belastingdienst. De EIA is een generieke regeling, wat wil zeggen dat ondernemers voor bijna alle energie-efficiënte investeringen gebruik kunnen maken van de EIA, mits deze investering een bepaalde energie-efficiëntie oplevert. In 2013 heeft de regering in het Energieakkoord afgesproken dat de EIA zo veel mogelijk wordt gericht op energiebesparing en niet langer op hernieuwbare energie, omdat voor duurzame energie andere regelingen beschikbaar zijn, zoals de SDE. In het Klimaat- en Energieakkoord wordt aangestuurd op een broeikasgasreductie van 49% tegen 2030. In 2050 moet de energieproductie volledig duurzaam zijn volgens het regeerakkoord van het kabinet.

Tot en met 2015 kon 41,5% van de investeringskosten (boven op de gebruikelijke afschrijving) ten laste worden gebracht van de fiscale winst van de onderneming. Het nettovoordeel voor bedrijven met een fiscale winst bedroeg rond de 10%, rekening houdend met een EIA-aftrekpercentage van 41,5% en een gemiddeld belastingtarief van 25%. In 2016 is het aftrekpercentage van de Energie-investeringsaftrek gewijzigd van 41,5% naar 58%. Daarmee steeg het nettovoordeel van circa 10% naar 14%. Voor 2017 zijn enkele wijzigingen doorgevoerd. Eén daarvan is de verlaging van het aftrekpercentage van de Energie-investeringsaftrek van 58% naar 55,5%. Daarmee daalt het nettovoordeel van 14% naar 13,5% bij een gemiddeld belastingtarief van 25%. Ook is de methode om het geraamde fiscale voordeel te bepalen verbeterd, door uit te gaan van het gemiddelde gerealiseerde percentage over de afgelopen vijf jaar. Voor 2018 was de aftrek 54,5% van de investering (aanschaf- en voortbrengingskosten). Daarmee leverde de EIA bedrijven een netto voordeel op van circa 13,5% bij energiebesparende investeringen. Voor 2019 is de aftrek verlaagd naar 45% van de investering en dat leverde bedrijven een nettovoordeel op van circa 11%.

Realisatie 2019

Het aantal aanvragen voor investeringen in energiebesparende maatregelen en duurzame energie in 2019 is met 1% gedaald tot 19.128, ingediend door ruim 11.300 ondernemers. In totaal hebben die bedrijven EIA aangevraagd voor € 1,7 miljard energie-investeringen; dat is 5% meer dan in 2018.

Van het totale investeringsbedrag is 10% (€ 166,3 miljoen) aangevraagd door bedrijven in de land- en tuinbouw en visserij (RVO, EIA jaarverslag 2019) (zie Tabel 2.1). Van het totale aangemelde investeringsbedrag in 2019 is ruim € 1,3 miljard goedgekeurd. Dat is een correctie van gemiddeld 33% van het totale aanmeldingsbedrag in 2019.

---

3. Regeling groenprojecten

Informatie over de regeling

De Regeling groenprojecten is een gezamenlijke regeling van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het ministerie van Financiën. Sinds 1994 is het mogelijk om geld 'groen' te sparen of te beleggen bij groenfondsen (groenbank of beleggingsinstelling). Met het kapitaal dat door deze fondsen wordt aangetrokken worden innovatieve milieuvriendelijke projecten gefinancierd tegen een lagere rente dan de marktrente. Milieuvriendelijke projecten die in aanmerking komen voor groene financiering, zijn bijvoorbeeld duurzaam gebouwde woningen, windenergie, biologische landbouwbedrijven en nuttige toepassingen van restwarmte. De Regeling wordt op dit moment geactualiseerd. Groene financiering is alleen mogelijk als een duurzaam innovatief project over een groenverklaring beschikt en bovenwettelijke milieuwinst oplevert.

De regeling werkt als marktinstrument waarbij het fiscale voordeel dat groene spaarders en beleggers genieten door groenfondsen deels worden doorgegeven middels een rentekorting voor ondernemers. Hiermee beoogt de Regeling financiering van duurzame innovatieve projecten te stimuleren. Groenfondsen beoordelen de financieringsaanvraag. In opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat toetst RVO positief beoordeelde aanvragen op innovatie en milieuwinst en geeft na een gunstige beoordeling een groenverklaring af.

Hoewel het belastingvoordeel (heffingskorting en vrijstelling op vermogensrendementskorting) op groen sparen en beleggen kleiner is geworden vanaf 2011, is het fiscale voordeel voor groene spaarders en beleggers aantrekkelijk, mede gezien de sterk gedaald spaarrente.

Realisatie 2019

Het totale gemelde projectvermogen van de Regeling groenprojecten voor de land- en tuinbouw is in 2019 gedaald naar € 45 miljoen. Hiervan komt bijna € 37 miljoen voor investeringen in biologische landbouw. De investeringen in Groen Label Kassen daalden met twee derde ten opzichte van 2018 tot € 8,3 miljoen in 2019 (zie Tabel 2.1).

4. Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG)

Informatie over de regeling

Glastuinbouwers die willen investeren in milieuvriendelijke maatregelen konden in 2019 een aanvraag indienen voor de subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG) 2019. Voorbeelden van dergelijke investeringen in installaties of apparatuur zijn: een tweede energiescherm, aansluiting op een warmtenetwerk, aansluiting op een biogas- of koolstofdioxidenetwerk en een luchtbehandelingssysteem. Voorheen viel deze regeling onder Investeringsmaatregelen in milieuvriendelijke maatregelen (IMM 2013 en 2014) en de Investeringsregeling energiebesparing (IRE 2012). De subsidie is maximaal 25% van de subsidiabele kosten (kosten aanschaf nieuwe installatie inclusief installatiekosten).

Realisatie 2019

De ondernemers hebben in 2019 voor € 31,7 miljoen aan investeringen ingediend bij de RVO voor subsidieverlening (RVO/LNV, 2021). In 2019 is in totaal € 7,9 miljoen aan EHG-subsidies verleend voor milieuvriendelijke investeringen.

5. Marktintroductie energie-innovaties (MEI)

Informatie over de regeling

De MEI-regeling is een subsidie van het ministerie van LNV voor investeringen in duurzame energiesystemen in het kader van het programma Kas als Energiebron; op weg naar een klimaatneutrale glastuinbouw in Nederland. De subsidie is speciaal bedoeld voor innovatieve glastuinders die hun energieverbruik en CO₂-uitstoot willen verminderen. De ondernemer krijgt maximaal 30% of 40% van de investeringen vergoed. Er geldt bovendien een maximumsubsidiebedrag van € 1,5 miljoen per aanvraag.

Realisatie 2019

In 2019 hebben ondernemers gezamenlijk voor € 15 miljoen aan investeringen ingediend. Dit heeft geresulteerd in € 4,5 miljoen aan MEI-subsidies voor energie-innovaties (RVO/LNV, 2021).

6. Subsidie Demonstratie energie-innovatie (DEI)

Informatie over de regeling

De subsidieregeling Demonstratie energie-innovatie (DEI) geeft subsidie aan technologieën met potentie voor versterking van de Nederlandse economie, wat betreft omzet, werkgelegenheid en export van en door Nederlandse fabrikanten, technische dienstverleners of leveranciers. Op deze wijze dragen de projecten bij aan de economische (groene) groei in Nederland. De subsidiepercentages lopen uiteen van 25% tot 50% voor ondernemingen en 80% voor onderzoeksorganisaties.

Realisatie 2019

In 2019 is € 0,75 miljoen subsidie verleend aan 2 toegekende aanvragen voor Demonstratie energie-innovatie (DEI) (RVO/LNV, 2021). Om tot het geraamde investeringsbedrag te komen, is het subsidiebedrag gedeeld door 50% (maximaal percentage subsidiabele kosten voor ondernemingen). Daaruit volgt dat in 2019 voor minimaal € 1,5 miljoen aan investeringen is ingediend voor deze investeringsregeling.

7. Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE)

Informatie over de regeling

De regeling Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE) is een tegemoetkoming bij de aankoop van zonneboilers en warmtepompen. Vanuit de S&Z-Agrosectoren ging het in 2019 voor de primaire sector om 655 behandelde aanvragen met een toegekend subsidiebedrag van € 3,1 miljoen. Hiervan waren er bijna 500 afkomstig uit de dierlijke sectoren (fokken en houden van dieren). Het aantal aanvragen is hoger dan in 2019, maar het gecommiteerd subsidiebedrag is wel ruim de helft lager dan in 2018 toen het subsidiebedrag € 6,9 miljoen was. De hoogte van het subsidiebedrag per apparaat hangt af van het soort zonneboiler of warmtepomp en de energieprestatie daarvan.

Realisatie 2019

In 2019 is € 3,1 miljoen subsidie verleend aan 655 toegekende aanvragen voor Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE) (RVO/LNV, 2021). Er zijn geen subsidiepercentages gevonden, alleen bedragen per apparaat. Daardoor kunnen geen totale investeringen worden berekend. Als wordt uitgegaan van maximaal 50% subsidie van de subsidiabele kosten, dan is minimaal € 6,2 miljoen aan investeringen ingediend voor deze investeringsregeling.

8. POP 3 - maatregel 4.1.1 regeling 'Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen'

Informatie over de regeling

Onder maatregel 4.1.1 valt steun voor de fysieke investeringen in innovaties en modernisering van agrarische ondernemingen. Het doel is landbouwers te ondersteunen om te investeren in ontwikkelingen die economisch rendement combineren met maatschappelijke doelen, zoals het leveren van een bijdrage aan verbetering van het milieu, klimaatbestendigheid, dierenwelzijn, volks- en diergezondheid, landschap of biodiversiteit.

Deze maatregel is ook bedoeld voor steun aan de eerste toepassing van nieuwe technieken en aan investeringen in de toepassing van innovatieve technieken, processen of producten. Agrarische ondernemers worden ondersteund om op deze wijze duurzamer te werken en nieuwe verdienmogelijkheden te creëren.

Onder de regeling 'Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen' kan tot 40% subsidie worden verkregen op de subsidiabele kosten. Veel projecten zijn gericht op bodemverbetering, het ontwikkelen van nieuwe producten en markten en op verbetering van het rendement in combinatie met milieuvriendelijk werken.

Realisatie 2019

In 2019 is € 37,2 miljoen subsidie verleend aan goedgekeurde aanvragen voor fysieke investeringen voor innovatie en modernisering. Om tot het geraamde investeringsbedrag te komen, is het subsidiebedrag gedeeld door 40% (maximaal percentage subsidiabele kosten). Daaruit volgt dat in 2019 ondernemers gezamenlijk voor minimaal € 92,9 miljoen aan investeringen hebben ingediend voor deze investeringsregeling (RVO/LNV, 2021).

8.1 Regeling voor vleeskalverhouderij

Naast de algemene regeling is voor 2018 en 2019 een aanvullende regeling opgesteld voor de vleeskalverhouderij en ook één voor de Veenkoloniën. In beide gevallen is gekozen deze sector of dit gebied specifiek te steunen ter compensatie van het verlies van directe premies door de overgang naar de flate rate in de verdeling van de directe GLB-betalingen.

In POP3 is er € 20 miljoen begroot onder maatregel 4 voor de sector vleeskalverhouderij. Er zijn twee investeringssubsidies voor vleeskalverhouders die eigenaar zijn van een of meer stallen waarin zij bedrijfsmatig vleeskalveren houden, te weten:

- Aanschaf en installatie van diervriendelijke stalvloeren (nieuwe roostervloeren, of in-gefreeseerde bestaande roostervloeren).
- Aanschaf en installatie van nieuwe apparaten die de uitstoot van ammoniak verminderen. Het betreft systemen die op de RAV-lijst staan vermeld. Toedeling bij over- intekening gebeurt op basis van het percentage reductie. Maximum subsidiebedrag is 100.000 per vleeskalverhouder.

Met deze subsidie is een kwaliteitsimpuls beoogd voor de vleeskalversector door het stimuleren van innovatie, duurzaamheid en dierenwelzijn. Door de verstrekking van 40% subsidie en daarmee een beperking van de financieringslasten zullen bedrijven sneller overgaan tot het verrichten van deze investeringen die tot een duurzamere bedrijfsvoering leiden. Ook is de regeling diervriendelijke stalvloeren een aansporing voor het bedrijfsleven om de vloeren nog verder technisch te ontwikkelen. Er is in de POP3-begroting een budget van € 20 miljoen gereserveerd voor de specifieke regeling fysieke investeringen vleeskalverhouderij. In totaal is € 15 miljoen beschikbaar gesteld voor openstelling van de beide regelingen in 2018 en 2019.

Realisatie 2019

De ondernemers hebben in 2019 voor € 36,8 miljoen aan investeringen ingediend bij RVO voor subsidieverlening. In 2019 is in totaal € 14,5 miljoen subsidie verleend voor fysieke investeringen in de vleeskalverhouderij (RVO/LNV, 2021).

9. POP3 - maatregel 4.1.2 jonge landbouwersregeling (JoLa)

Informatie over de regeling

De overheid stimuleert en ondersteunt jonge landbouwers onder de 41 jaar met de POP3-subsidie Jonge landbouwers. Met de regeling Jonge landbouwers (JoLa-regeling) steunt de overheid deze groep agrarisch ondernemers met duurzame investeringen, die vallen onder de bovenwettelijke verplichtingen. Daarmee kunnen zij beter inspelen op marktontwikkelingen en wensen van de samenleving. Deze regeling wordt door de provincies opengesteld en uitgevoerd. Elke provincie publiceert inhoudelijk dezelfde regeling en hetzelfde openstellingsbesluit. Wel kunnen per provincie het subsidieplafond en de subsidiabele investeringen uiteenlopen.

Het subsidiepercentage is 30% van de subsidiabele kosten. Er is een maximumsubsidiebedrag van € 20.000 en een minimumsubsidiebedrag van € 10.000. In 2019 waren er 28 investeringscategorieën onderscheiden in de regeling.

Realisatie 2019

In 2019 is € 7,86 miljoen subsidie verleend aan toegekende aanvragen voor de regeling Jonge landbouwers (JoLa-regeling). Om tot het geraamde investeringsbedrag te komen, is het subsidiebedrag gedeeld door 30% (maximaal percentage subsidiabele kosten). Daaruit volgt dat in 2019 ondernemers gezamenlijk voor minimaal € 26,2 miljoen aan investeringen hebben ingediend voor deze investeringsregeling (RVO/LNV, 2021).

2.3 Totaal duurzame investeringen in 2019

In Tabel 2.1 zijn de bruto aangevraagde of gemelde bedragen voor duurzame investeringen en financiering vanuit beschikbare regelingen en subsidies per regeling vermeld. De term 'bruto' wil zeggen dat dit de aangevraagde bedragen zonder eventuele correcties voor overlap of goedkeuring betreft. Vervolgens zijn in Tabel 2.2 de investeringsbedragen gecorrigeerd voor overlap tussen fiscale en subsidieregelingen en voor niet-goedgekeurde aanvragen in 2019. Bij elkaar opgeteld vormen deze netto-investeringsbedragen in 2019 het totale bedrag aan duurzame investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij. In Bijlage 2 staat een meerjarig overzicht van de netto-investeringsbedragen per subsidieregeling vanaf 2010.

Tabel 2.1 Aangevraagde/gemelde bruto-investeringsbedragen van beschikbare regelingen en subsidies voor duurzame investeringen in productiemiddelen in 2019 (zonder correcties voor overlap of goedkeuring)

Regeling/subsidie	Euro
MIA/Vamil	409.000.000
w.v. Landbouw	282.000.000
w.v. <i>Proefstal</i>	528.410
<i>Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie</i>	4.898.460
<i>Duurzame melkveestal</i>	30.071.944
<i>Duurzame melkveestal met weidegang</i>	41.702.897
<i>Duurzame vleeskalver- of vleesveestal</i>	21.857.607
<i>Duurzame varkensstal</i>	100.619.857
<i>Duurzame pluimveestal</i>	44.713.023
<i>Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal</i>	628.627
<i>Duurzame melkgeiten- of melkschapenstal</i>	9.035.578
<i>Terugwinningsinstallatie voor fosfaat of stikstof uit dierlijke mest</i>	3.853.539
w.v. Tuinbouw	127.000.000
w.v. <i>Groen Label Kas</i>	36.135.673
<i>Groen Label Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur</i>	72.982.005
<i>Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur</i>	13.862.977
EIA	166.300.000
Regeling groen projecten	45.123.885
w.v. <i>Biologische landbouw</i>	36.828.015
w.v. <i>Groen Label Kassen</i>	8.295.870
MEI	15.000.000
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	31.700.000
ISDE	6.200.000
DEI	1.500.000
Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering - maatregel 4.1.1 onder POP3	92.903.403
extra specifieke regeling: Investerings in kalverstallen 2018 en 2019	36.844.545
Jonge landbouwregeling (JoLa) - maatregel 4.1.2 onder POP3	26.196.814
Totaal land- en tuinbouw en visserij	830.768.647

Bron: RVO en LNV.

Tabel 2.2 Totale netto-investeringsbedragen voor duurzame investeringen in productiemiddelen in 2019 (na correcties voor overlap en goedkeuring van beschikbare regelingen en subsidies)

Regeling/subsidie	Euro
MIA/Vamil	274.030.000
w.v. Landbouw	188.940.000
w.v. Proefstal	354.035
Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie	3.281.968
Duurzame melkveestal	20.148.202
Duurzame melkveestal met weidegang	27.940.941
Duurzame vleeskalver- of vleesveestal	14.644.597
Duurzame varkensstal	67.415.304
Duurzame pluimveestal	29.957.725
Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal	421.180
Duurzame melkgeiten- of melkschapenstal	6.053.837
Terugwinningsinstallatie voor fosfaat of stikstof uit dierlijke mest	2.581.871
w.v. Tuinbouw	85.090.000
w.v. Groen Label Kas	24.210.901
Groen Label Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur	48.897.943
Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur	9.288.195
EIA	111.421.000
Regeling groenprojecten	33.546.047
w.v. Biologische landbouw	33.546.047
w.v. Groen Label Kassen a)	zie MIA/VAMIL
MEI	15.000.000
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	31.700.000
ISDE	6.200.000
DEI	1.500.000
Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering - maatregel 4.1.1 onder POP3	92.903.403
extra specifieke regeling: Investeringsbedragen in kalverstallen 2018 en 2019	36.844.545
Jonge landbouwregeling (JoLa) - maatregel 4.1.2 onder POP3	26.196.814
Totaal land- en tuinbouw en visserij	629.341.809

a) MIA/Vamil is hoger dan bij Regeling groenprojecten waarvoor wordt gecorrigeerd.

Bron: RVO en LNV, bewerking Wageningen Economic Research.

Opmerkingen bij Tabel 2.2

1. Tussen de regelingen en subsidies kan overlap bestaan. Daardoor kunnen genoemde bedragen niet altijd bij elkaar worden opgeteld. De mate van overlap tussen de verschillende regelingen en subsidies is moeilijk of niet te bepalen. Alleen bij Groen Label Kassen, biologische landbouw en duurzame stallen zijn investeringen aangemerkt als overlap met de MIA/Vamil, omdat de eisen van Regeling groenprojecten strenger zijn dan die van de MIA/Vamil. Het is dus mogelijk (aannemelijk) dat (onderdelen van) investeringen die in aanmerking komen voor financiering via Regeling groenprojecten ook in aanmerking komen voor fiscaal voordeel via de MIA/Vamil-regeling binnen de hiervoor geldende grenzen aan staatssteun. Daarom is bij het bepalen van de netto-investeringsbedragen in de tabel afzonderlijk gecorrigeerd voor het investeringsbedrag in Groen Label Kassen en biologische landbouw bij Regeling groenprojecten. Bij biologische landbouw is gecorrigeerd voor de investering in biologische stal.
2. Geschat is dat de correctie van de investeringsbedragen in 2019 uitkomt op 33% voor de MIA/Vamil en 33% voor de EIA. Hiervoor zijn de investeringsbedragen in Tabel 2.1 gecorrigeerd. Hiervoor zijn meerdere redenen, bijvoorbeeld omdat sommige investeringen niet voldoen aan de criteria om in aanmerking te komen voor de MIA/Vamil dan wel EIA en dus ook niet worden aangemerkt als duurzame investeringen. Ook kunnen ondernemers bijvoorbeeld hun aanvraag intrekken, dan wel nalaten de investering in hun aangifte te melden.

3. De MIA mag niet worden gecombineerd met de EIA. De EIA mag wel worden gecombineerd met de Vamil-regeling. Hierdoor kan er overlap zijn tussen de EIA- en de Vamil-regeling. Hiervoor is niet gecorrigeerd.
4. De overlap tussen de EIA en de MEI-subsidie is niet vast te stellen en daarvoor is niet gecorrigeerd. Deze regelingen en subsidies zijn vooral interessant voor glastuinders.

In Tabel 2.3 zijn de totale investeringen in de land- en tuinbouw weergegeven voor 2019. Deze zijn afgeleid uit het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research. Het Bedrijveninformatienet is een representatieve steekproef van ongeveer 1.500 primaire land- en tuinbouwbedrijven en circa 100 visserijbedrijven. De opgenomen land- en tuinbouwbedrijven vertegenwoordigen 99% van de totale productie (gemeten in SO (standaardoutput)). De totale investeringen zijn exclusief investeringen in grond, immateriële activa (productierechten), woningen en plantopstanden. Omdat de indicator DP01 alleen gebaseerd wordt op duurzame productiemiddelen en de regelingen/subsidies geen betrekking hebben op bovengenoemde categorieën, worden die investeringen buiten beschouwing gelaten.

Tabel 2.3 Totaal investeringen a) in de Nederlandse landbouw, tuinbouw en visserij (in miljoenen euro's) in 2019

Investeringscategorien	
Investeringscategorien	
Investeringscategorien bedrijfsgebouwen	1.164
Investeringscategorien glasopstanden	174
Investeringscategorien installaties	905
Investeringscategorien inventaris	75
Investeringscategorien machines en werktuigen	1.079
Investeringscategorien overige duurzame goederen	207
Investeringscategorien visserij b)	50
Totaal investeringen landbouw, tuinbouw en visserij voor DP01	3.653

a) Exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden; b) Schatting.

Bron: Bedrijveninformatienet.

Invulling indicator DP01

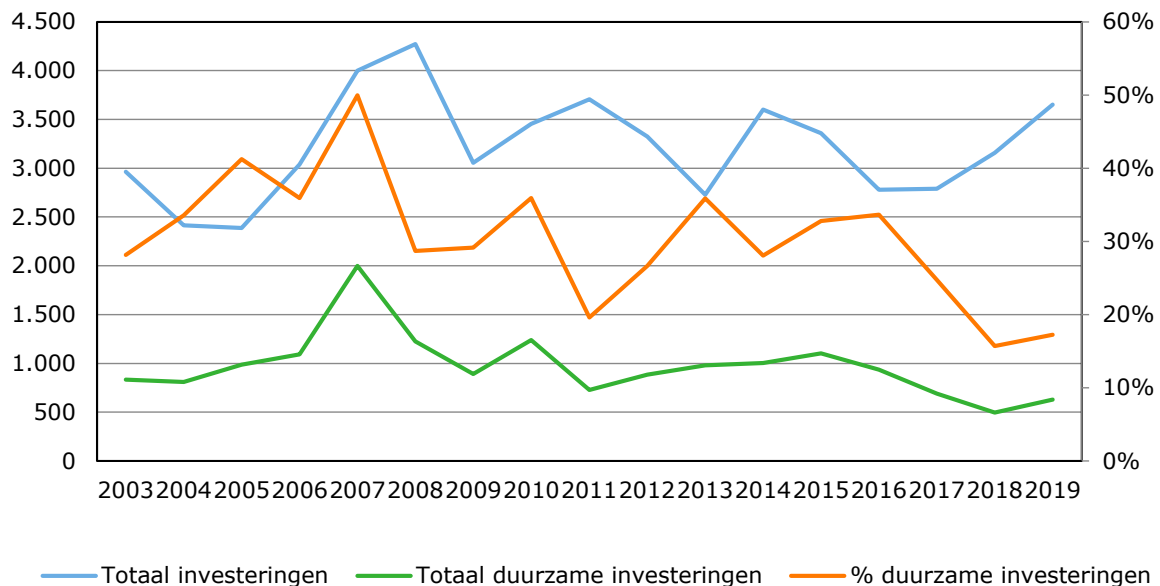
In Tabel 2.4 is de uiteindelijke berekening van de indicator DP01 weergegeven. Het totale investeringsniveau in de landbouw, tuinbouw en visserij bedroeg in 2019 € 3,65 miljard (zie Tabel 2.3). Daarvan bedroegen de investeringen in duurzame productiesystemen waarvoor subsidie of fiscale aftrek is gevraagd in totaal € 0,6 miljard in 2019 (Tabel 2.2); dat is 17% van de totale investeringen in de genoemde sectoren en iets hoger dan in 2018; 16%. De in de Rijksbegroting 2019 opgenomen streefwaarde van 30% is niet gerealiseerd.

Tabel 2.4 Invulling indicator DP01 op basis van investeringsgegevens in 2019 (in miljoenen euro's)

	Miljoen euro
Totaal investeringen landbouw, tuinbouw en visserij	3.653
Totaal duurzame investeringen	629
Verhouding	0,17

2.4 Ontwikkeling duurzame investeringen in de periode 2003-2019

In Figuur 2.1 worden de totale investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij en de totale duurzame investeringen weergegeven voor de periode van 2003 tot en met 2019. Hieronder worden de belangrijkste ontwikkelingen per jaar toegelicht. In Bijlage 3 staan de overzichten met de totale bedragen.

Figuur 2.1 Totaal investeringen a) in de landbouw, tuinbouw en visserij en totaal duurzame investeringen (in miljoenen euro's) en aandeel duurzame investeringen (%), 2003-2019
a) exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden.

2015¹

In 2015 waren de totale investeringen in productiemiddelen 7% lager dan in 2014, vooral door minder investeringen in gebouwen, machines en werktuigen. Daarentegen stegen de totale duurzame investeringen in 2015 met 10% tot € 1,1 miljard. Die toename was grotendeels te danken aan een verdrievoudiging van investeringen in Groen Label Kassen. Daarbinnen namen de investeringen in Groen Label Kassen voor biologische teelt het sterkst toe vergeleken met 2014. De hogere inkomens in de glastuinbouw in 2015 zorgden voor meer eigen middelen om de investeringen te financieren.

Binnen de landbouwsectoren waren er grote verschillen zichtbaar. Na de hoge investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen in 2014 daalde het investeringsniveau in 2015 met een derde. Veel melkveehouders pakten al in eerdere jaren de kans om de productiecapaciteit uit te breiden, vooruitlopend op het verdwijnen van de melkquotering in april 2015. Bovendien gaven de lagere inkomens voor melkveehouders in 2015 minder ruimte voor investeringen.

De duurzame investeringen in de varkenshouderij daalden in 2015 voor het tweede jaar op rij, in 2015 met een kwart tot € 46 miljoen. Dat is 70% lager dan in de periode 2010-2013 met investeringen van gemiddeld € 155 miljoen in duurzame varkensstallen, vooral om te voldoen aan de eisen voor vermindering van de ammoniakemissie vanaf 2013. Ook de slechte inkomens in 2014 en 2015 zorgden voor minder nieuwe investeringen.

¹ Voor tekst over eerdere jaren: zie rapport Van der Meulen et al. (2020).

De investeringen in duurzame pluimveestallen stegen met € 24 miljoen, na de dip in 2014. Daarmee was het investeringsniveau bijna terug op het langjarig gemiddelde. De hausse van investeringen in alternatieve huisvesting voor leghennen naar aanleiding van het verbod op traditionele kooihuisvesting in 2012 was al enige jaren voorbij. De inkomens van de leghennen- en vleeskuikenbedrijven namen in 2015 toe, waardoor er meer ruimte was voor nieuwe (vervangings)investeringen om de moderniteit op peil te houden en innovaties toe te passen.

In de visserij waren de duurzame investeringen meer dan verdubbeld. In 2015 stegen de investeringen in zonnepanelen, al dan niet in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken, opnieuw, nu met 13% tot € 91 miljoen.

2016

In 2016 lagen de totale investeringen in productiemiddelen 17% lager dan in 2015, vooral door minder investeringen in gebouwen, installaties en glasopstanden. De totale duurzame investeringen waren bijna evenveel gedaald, met 15% tot € 935 miljoen. Doordat de procentuele daling van de duurzame investeringen iets minder was dan die van de totale investeringen, steeg het aandeel duurzame investeringen ten opzichte van 2015 met 1% naar 34%. De absolute afname in het bedrag aan duurzame investeringen werd voor bijna de helft veroorzaakt doordat investeringen in zonnepanelen, al dan niet in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken, niet meer in aanmerking kwamen voor subsidies. Daarnaast waren de investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen met twee derde gedaald ten opzichte van 2015. Die lagere investeringen waren te wijten aan de slechtere rentabiliteit in 2016 en de aanloop naar de inkrimping van de melkveestapel in 2017 vanwege overschrijding van het fosfaatproductieplafond. Daar stonden wel hogere investeringen in andere veehouderijstallen, vooral varkensstallen, tegenover. De duurzame investeringen in de visserij daalden fors in 2016. De investeringen in Groen Label kassen namen opnieuw toe, maar voor biologische teelt daalde het investeringsniveau vergeleken met 2015.

2017

De totale investeringen in agrarische productiemiddelen stegen in 2017 met bijna 1% ten opzichte van 2016 tot € 2,8 miljard, terwijl de totale duurzame investeringen waarvoor subsidie of fiscale aftrek was aangevraagd met 26% daalden tot € 690 miljoen. Het aandeel duurzame investeringen in 2017 kwam daardoor uit op 25%; een daling van 9% ten opzichte van 2016. De absolute daling in duurzame investeringen werd grotendeels veroorzaakt door veel lagere investeringen in biologische landbouw via de regeling groenprojecten. In 2015 en 2016 schakelden veel melkveehouders om naar biologisch in reactie op een tekort aan biologische melk. In 2017 was de markt weer in evenwicht. Ook waren de investeringen in duurzame varkensstallen en pluimveestallen aanzienlijk lager dan in 2016. Daar stonden hogere investeringen in Groen Label Kassen tegenover. Daardoor was het aandeel van de tuinbouwsector in de duurzame investeringen in de land- en tuinbouw in 2017 aanzienlijk groter dan in voorgaande jaren.

De investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen stabiliseerden zich in 2017 na de forse daling in 2016. Die lage investeringen waren te verklaren door de inkrimping van de melkveestapel in 2017 vanwege overschrijding van het fosfaatproductieplafond. Dit veroorzaakt gedeeltelijke leegstand van stallen en weinig animo voor nieuwe investeringen. In 2017 waren de investeringen in duurzame stallen voor konijnen/eenden/kalkoenen gedecimeerd. De duurzame investeringen in proefstallen waren enigszins hersteld van de daling in 2016.

2018

Het aandeel investeringen in duurzame productiesystemen in 2018 komt uit op 16%; een daling van 9% ten opzichte van 2017. De totale investeringen in agrarische productiemiddelen zijn in 2018 ten opzichte van 2017 met 13% gestegen tot € 3,2 miljard, terwijl de totale omvang van duurzame investeringen zoals ondersteund met genoemde regelingen met 28% zijn gedaald tot € 495 miljoen; het laagste niveau, zowel absoluut als relatief, in dit decennium. In de Rijksbegroting 2018 was een raming en streefwaarde van 30% opgenomen.

De absolute daling in duurzame investeringen is grotendeels veroorzaakt door veel lagere investeringen in Groen Label Kassen. Voor duurzame tuinbouwprojecten golden in 2018 scherpe

---

voorwaarden ten aanzien van CO₂-emissie. Minder tuinders konden dit verhoogde ambitieniveau behalen, wat het voor MIA/Vamil gemelde investeringsbedrag in duurzame kassen met 80% drukte ten opzichte van 2017. Ook waren de investeringen in duurzame varkens- en pluimveestallen lager dan in 2017. Die daling komt deels doordat de Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) de focus meer legt op dierenwelzijn dan op milieu, waardoor minder investeringen in aanmerking komen voor subsidies. Daar staat tegenover dat vanaf 2018 meer subsidieregelingen zijn opgenomen in de duurzaamheidsindicator.

2019

Het aandeel investeringen in duurzame productiesystemen is in 2019 gestegen naar 17%; dat is 1% hoger dan 2018. De totale investeringen in agrarische productiemiddelen zijn in 2019 ten opzichte van 2018 met 16% gestegen tot € 3,65 miljard, terwijl de totale omvang van duurzame investeringen zoals ondersteund met genoemde regelingen met 27% zijn gestegen tot € 629 miljoen. In de Rijksbegroting 2019 was een raming en streefwaarde van 30% opgenomen.

De stijging in duurzame investeringen is grotendeels te danken aan hogere investeringen in duurzame stallen (vooral varkensstallen). Daarnaast is het bedrag voor de regeling Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering - maatregel 4.1.1 onder POP3 - in 2019 verdubbeld en zijn onder dezelfde maatregel, dankzij een aanvullende fysieke regeling voor vleeskalverhouders, de investeringen in diervriendelijke kalverstallen flink toegenomen in 2019.

2.5 Inschatting duurzame investeringen voor 2021

Voor de raming van de duurzaamheidsindicator ten behoeve van de Rijksbegroting 2022 zijn voor de belangrijkste sectoren analyses gemaakt van de te verwachten economische ontwikkelingen. De volgende sectoren zijn nader uitgewerkt: melkveehouderij, varkenshouderij, pluimveehouderij, glastuinbouw, opengrondstuinbouw en akkerbouw. De paragraaf sluit af met een inschatting voor 2021 van de duurzame investeringen van de totale land- en tuinbouwsector. Vanwege het geringe aandeel in de duurzame investeringen wordt de visserijsector niet beschreven. De inschatting wordt gebaseerd op de beschikbare data en informatie over de eerste vijf maanden van 2021, onder andere afkomstig uit de inkomensraming agrarische sectoren 2020, de Agro Vertrouwensindex en de Barometer Agrarische Sectoren. Al deze informatie is terug te vinden in verschillende artikelen op agrimatie.nl.

Melkveehouderij

Het inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (arbeidsjaareenheid) schommelt de laatste jaren en lag in 2020 met € 43.000 boven het langjarig gemiddelde van 2015-2019. In 2018 stond het inkomen door de droogte onder druk, maar lag het nog rond het langjarig gemiddelde van € 35.000. In 2019 lag het inkomen boven dit gemiddelde door een iets hogere melkprijs. In 2020 is een lichte inkomensdaling geraamd door een lagere melkprijs. Het gemiddelde saldo van het gestandaardiseerde melkveebedrijf is over de eerste vijf maanden van 2021 3% lager dan in dezelfde periode van 2019 en 13% lager in vergelijking met het langjarig gemiddelde. De daling van het saldo komt door de hogere krachtvoerkosten; de melkopbrengsten zijn daarentegen met 1,5% iets gestegen. Ook de veeprijzen daalden in 2020 door de verplichte sluiting van restaurants na de uitbraak van Covid-19 in een groot aantal Europese landen waardoor er minder luxe (kalfs)vlees werd geconsumeerd en geëxporteerd. Hierdoor zet de vleeskalverhouderij minder kalveren op. Er zijn minder kalveren uit omringende landen geïmporteerd maar desondanks drukt dit de prijs. De prijs van nuchtere kalveren daalde hierdoor in 1 maand met 60%. Per saldo zijn de opbrengsten uit vee de eerste 5 maanden van 2021 maar met 3% gedaald omdat de prijzen in april en mei van 2021 hoger waren dan in dezelfde maanden van 2020. De prijzen in de eerste 3 maanden van 2021 waren daarentegen lager.

De stemmingsindex van de melkveehouderij in de Agro Vertrouwensindex van Wageningen Economic Research heeft zich in het eerste kwartaal van 2021 herstelt van het lage niveau van de voorgaande 2 kwartalen. Het ligt desondanks nog een kwart lager dan de stemmingsindex over gemiddeld 2019. De verwachting omtrent de inkomensontwikkeling voor de komende twee à drie jaar heeft zich

---

hersteld vanaf het derde kwartaal van 2020 en ligt in het eerste kwartaal van 2021 boven het niveau van gemiddeld 2019.

In 2020 nam de waarde van de verleende bouwvergunningen voor (ver)bouw van stallen met 13% minder af dan in het jaar daarvoor (-43%). De bedrijven die wilden groeien, hebben dat in voorgaande jaren al gedaan. Wel is het bedrag per vergunningsaanvraag met bijna 30% gestegen. Dit houdt in dat er in 2020 grotere stallen werden geplaatst of verbouwd dan in 2019. Ook de stikstofproblematiek zorgde ervoor dat de vergunningsverlening voor uitbreiding/nieuwbouw in de problemen is gekomen. De Raad van State draaide eind mei 2019 de PAS-regeling terug. Het Programma Aanpak Stikstof (PAS) bood ruimte om vergunningen voor (bouw)projecten in de buurt van een Natura 2000-gebied toch te verlenen. Zelfs als dat betekende dat er extra stikstof in de natuur terecht kwam.

Door de verwachte hogere melkprijs zal er in 2021 (ondanks hogere voerkosten) per saldo meer geld uit eigen middelen beschikbaar zijn om onder andere in stallen te investeren. Dit kan het aandeel duurzame investeringen in 2021 verhogen. Het aandeel duurzame investeringen van de totale investeringen op melkveebedrijven met een duurzaamheids optie was circa 8% in 2019. Doordat de stemming en verwachting in de melkveehouderij zich hebben hersteld, kunnen de investeringen en hiermee ook het aandeel duurzaam in 2021 hoger uitvallen dan het afgelopen jaar.

Varkenshouderij

Naar verwachting zal het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2021 dalen. Die verwachting is vooral gebaseerd op de lagere inkomens in 2020 en 2021 na het historisch hoge niveau in 2019 (agrimatie/inkomensraming). Door de gunstige periode van 2019 tot de uitbraak van de coronacrisis begin 2020 is de liquiditeitspositie van de varkensbedrijven wel tijdelijk versterkt.

De coronacrisis leek vorig jaar in eerste instantie de varkenssector weinig te schaden. Maar toen bleek dat medewerkers in de slachterijen besmet werden met het coronavirus, kwam er vooral in Duitsland tijdelijk minder slachtcapaciteit doordat een aantal slachterijen voor enige tijd werd gesloten. Dat geldt in mindere mate ook voor Nederland. Bovendien mochten de door corona getroffen slachterijen tijdelijk niet meer exporteren naar China, waardoor de opbrengstprijzen zijn gedaald. Ook de tijdelijke sluiting van restaurants en andere foodservicebedrijven zorgde voor afzetverlies van varkensvlees en aanhoudende druk op de opbrengstprijzen. De gevolgen van de coronacrisis zijn in de afgelopen maanden kleiner geworden, maar de prijzen worden soms nog wel gedrukt door uitbraken onder personeel in Duitse slachterijen. Vanaf september 2020 is de situatie op de EU-markt verder verslechterd door de vondst van Afrikaanse varkenspest bij wilde zwijnen in Duitsland, waardoor export van Duits vlees naar China en andere Aziatische landen werd verboden. Het overschot aan varkensvlees in Duitsland werd langere tijd noodgedwongen afgezet op de EU-markt waardoor de prijzen zwaar onder druk kwamen. In het voorjaar kwam daarin verbetering, mede doordat de grote export naar China de varkensprijzen in de EU ondersteunt.

In de eerste vijf maanden van 2021 waren de saldi duidelijk lager dan voorgaand jaar. Dat geldt vooral voor de zeugenhouderij doordat de biggenprijs is gehalveerd. In het vierde kwartaal van 2020 was het saldo van de zeugenhouderij zelfs negatief, waardoor flink werd ingeteerd op het eigen vermogen. De vleesvarkensprijs was in het eerste kwartaal van 2021 gemiddeld een kwart lager dan in het eerste kwartaal van 2020. In mei en juni zijn de verschillen met voorgaand jaar wel kleiner geworden (Barometer Agrarische Sectoren).

Vorig jaar was de liquiditeitspositie flink verbeterd in de gunstige periode van 2019 tot en met eerste kwartaal van 2020. Daardoor kwam meer ruimte voor groot onderhoud, renovatie of nieuwe investeringen. De beschikbare liquiditeiten zijn in de afgelopen twee jaar vooral aangewend voor extra aflossingen en het versterken van de financiële buffers voor mindere tijden. Varkenshouders investeren wel vaker in duurzaamheidsmaatregelen, zoals asbestsanering, plaatsen van zonnepanelen en landschappelijke inpassing van de stal (Nieuwe Oogst).

Vergroting van de productiecapaciteit is lastiger geworden, want daarvoor moeten eerst varkensrechten worden aangekocht. Onder de lopende Subsidieregeling sanering varkenshouderijen

---

(Srv) worden varkensrechten opgekocht door de overheid die vervolgens worden ingetrokken. Die vervallen rechten kunnen dus niet door andere bedrijven worden aangekocht voor bedrijfsvergroting met bijbehorende investeringen in (duurzame) varkensstallen. In totaal hebben 502 varkenshouders een aanvraag voor de Srv ingediend, waarvan 430 aanvragen zijn goedgekeurd. Uiteindelijk hebben 278 varkenshouders een overeenkomst getekend waardoor circa 6,7% van de varkensrechten van de markt wordt gehaald (LNV, juni 2021).

Uit de Agro Vertrouwensindex blijkt dat het vertrouwen bij varkenshouders in het eerste kwartaal van 2021 verder is toegenomen. Dat is te danken aan een betere stemming en hogere verwachtingen van de opbrengstprijzen voor de middellange termijn. Hiermee herstelt de stemming zich verder na een stevige negatieve correctie in het tweede kwartaal van 2020. Ook zijn er in 2020 meer bouwvergunningen afgegeven voor varkenstallen, na drie achtereenvolgende jaren van minder bouwvergunningen met lagere bedragen (bron: CBS). De bouwkosten van de verleende vleesvarkensstallen zijn in 2020 ruim 50% hoger geworden en voor fokvarkensstallen zijn die bouwkosten verdubbeld, maar bij een gelijk aantal afgegeven bouwvergunningen ten opzichte van het dieptepunt in 2019.

Het aandeel duurzame investeringen van de totale investeringen op varkensbedrijven was circa 25% in 2019; dat is een kwart hoger dan in 2018. Voor 2021 is dat aandeel duurzame investeringen lastig te schatten, omdat dat percentage afhangt in welke mate aanvragen worden ingediend die voldoen aan de gestelde eisen (die kunnen verschillen per investering en per jaar). Daarnaast is er nog steeds de onzekerheid over de gevolgen van de stikstofproblematiek voor de vergunningverlening voor uitbreiding/nieuwbouw. Er wordt voor 2021 een iets lager aandeel duurzame investeringen verwacht.

Legpluimveehouderij

Verwacht wordt dat het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2021 verder daalt. Op jaarbasis zijn in 2020 de marktprijzen van scharreleieren 3% lager dan in 2019. Het inkomen uit bedrijf is voor 2020 geraamd op € 93.000 per onbetaalde aje; dat is € 5.000 lager dan in 2019. Dat niveau is vergelijkbaar met het meerjarig gemiddelde 2015-2019 en ruim tweemaal zo hoog als het langjarig gemiddelde van 2001-2019.

De eiersector had vorig jaar ook te lijden onder de coronacrisis. De afzet naar de retail werd groter ten koste van de foodservice. In de eiersector werden eieren soms omgepakt en aan andere klanten geleverd. De prijs van scharreleieren is daardoor vorig jaar redelijk op peil gebleven. Kooi-eieren worden veelal gebruikt in foodservice. Daarvan is vorig jaar de vraag deels weggevallen met als gevolg een grote daling in de prijs voor kooi-eieren. Begin 2021 is de vraag naar kooi-eieren hersteld waardoor het prijsverschil met scharreleieren is genormaliseerd.

Door het gunstige inkomen hebben de bedrijven wel eigen middelen voor investeringen in nieuwbouw of renovatie. Maar in het eerste halfjaar van 2021 is economische situatie duidelijk verslechterd waardoor de financieringsruimte snel afneemt. Het saldo van leghennen is in de periode januari-mei van 2021 bijna gehalveerd ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar door 8% lagere prijzen van eieren en 13% hogere voerprijzen. Het prijsniveau van eieren is in het eerste halfjaar teleurstellend. Mogelijk zullen de prijzen aantrekken als de horeca weer meer opengaat door versoepeling van de coronamaatregelen. De voerprijzen zijn in het afgelopen halfjaar gestegen door hogere prijzen voor de veevoergrondstoffen, vooral van sojaschroot en granen (Barometer Agrarische Sectoren).

Omdat vanaf medio 2020 de liquiditeitspositie van de meeste bedrijven is verslechterd, zullen de investeringen in het lopende jaar naar verwachting dalen. In 2020 is de totale waarde van de verleende bouwvergunningen voor legkippenstallen opnieuw gedaald (bron: CBS), waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2021 verder zullen dalen, rekening houdend met het na-ijleffect van de afgegeven bouwvergunningen. Daarnaast is er nog steeds de onzekerheid over de gevolgen van de stikstofproblematiek voor de vergunningverlening voor uitbreiding/nieuwbouw. Het aandeel duurzame investeringen van de totale investeringen op pluimveebedrijven was circa 10% in 2019 (geen onderscheid bekend voor leghennen- en vleeskuikenbedrijven). Voor 2021 is dat aandeel duurzame investeringen op leghennenbedrijven naar verwachting iets lager.

Vleeskuikenhouderij

Naar verwachting zal het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2021 dalen. Die verwachting is vooral gebaseerd op de fors lagere inkomens in 2020 en begin 2021 door de coronacrisis. In 2020 is de totale waarde van de verleende bouwvergunningen voor vleeskuikenstallen wel iets hersteld van de grote daling in 2019 (bron: CBS). Toch wordt verwacht dat de investeringen in 2021 verder zullen dalen, rekening houdend met het na-ijleffect van de afgegeven bouwvergunningen en de voortdurende onzekerheid over de gevolgen van de stikstofproblematiek voor toekomstige investeringen. In de periode 2017-2019 werd veel meer geïnvesteerd in vleeskuikenstallen, vooral voor het houden van trager groeiende kuikens die meer ruimte nodig hebben.

Het inkomen is in het voorgaande jaar 2020 gehalveerd tot € 44.000 per onbetaalde aje. Dat is het laagste niveau sinds 2013 en ligt 20% onder het langjarig gemiddelde 2001-2019 (agrimatie/inkomensraming). Vooral het inkomen van bedrijven met snelgroeiende kuikens is gedaald. Het inkomen van bedrijven met trager groeiende kuikens bleef nagenoeg op peil dankzij de stabiele prijzen voor conceptkuikens en het Beter Leven keurmerk.

De vleeskuikensector had vorig jaar erg te lijden onder de coronacrisis. Circa 35% van de Nederlandse productie gaat naar de Nederlandse supermarkten. Dit betreft vlees van langzaam groeiende vleeskuikens gehouden volgens de criteria van 'Kip van Morgen' of het Beter Leven keurmerk. Ongeveer de helft van de vleeskuikenhouders houdt reguliere kip voor de foodservice en voor de export. Door het grote belang van de foodservice waren er grote afzetproblemen tijdens de coronacrisis. Door de versoepeling van de coronamaatregelen in mei en juni ging de horeca weer open en herstelde de afzet en de prijs van kuikenvlees.

Het saldo van vleeskuikens in de eerste vijf maanden van 2021 bijna € 75.000 lager dan in dezelfde periode van 2020. Dat is het gevolg van 3% lagere opbrengstprijzen en 12% hogere voerprijzen (Barometer Agrarische Sectoren). In het tweede kwartaal zijn de opbrengstprijzen wel gestegen, maar door de hoge voerkosten zijn de inkomens nog steeds negatief. De voerprijzen zijn in het afgelopen halfjaar gestegen door hogere prijzen voor de veevoergrondstoffen, vooral van sojaschroot en granen. Door de sterk gedaalde saldi en inkomens hebben de bedrijven veel minder kasmiddelen verkregen waarmee investeringen in nieuwbouw of renovatie kunnen worden gefinancierd. Het aandeel duurzame investeringen van de totale investeringen in de vleeskuikenhouderij voor 2021 wordt lager geschat op circa 15%.

Glastuinbouw

Op basis van de beschikbare indicatoren zullen de investeringen in de glastuinbouw in 2021 stijgen. Het herstel van de coronacrisis is voor veel bedrijven sneller gegaan of heeft voor minder bedrijven dan gedacht ernstige gevolgen gehad. Uiteraard is een deel van de sector wel geraakt. Maar dit spitst zich toe op enkele specifieke gewassen. Mogelijk dat door aanpassing van relevante bedrijfscodes op de Milieulijst van de fiscale regeling MIA/Vamil en recent gestegen gasprijzen de aanvragen in 2021 lager uitpakken met negatieve gevolgen voor de omvang van de duurzame investeringen.

De omzet op de bloemenveilingen, voor de in Nederlands geteelde sierteeltproducten, hebben de eerste zes maanden van het jaar een sterke groei doorgemaakt ten opzichte van vorig jaar. De omzet zit in de lift vergeleken met het coronajaar 2020 toen vanaf half maart aanvoerrestricties werden ingesteld vanwege sterke vraaguitval. Een groei ten opzichte van 2020 is daarmee niet verwonderlijk. Maar ook vergeleken met 2019 is de omzet uitzonderlijk te noemen. De stijging heeft meerdere redenen. Omdat veel mensen nog altijd thuis werken, stijgt de vraag naar bloemen, planten en tuinplanten. De omzet van in Nederland geteelde snijbloemen op de bloemenveiling nam toe met 35% ten opzichte van 2020 en 18% ten opzichte van 2019. Ten opzichte van 2019 is de stijging van de omzet volledige toe te schrijven aan betere gemiddelde prijzen. Ten opzichte van 2020 spelen ook de verschillen in volume een rol. Bij kamerplanten groeide de omzet met 26% ten opzichte van 2020, waarvan de stijging iets meer gelijk verdeeld is tussen grotere verkochte hoeveelheden en gestegen prijs. Voor tuinplanten bedroeg de stijging van de omzet 23% waarbij zowel hoeveelheden stegen als er een hogere prijs werd betaald.

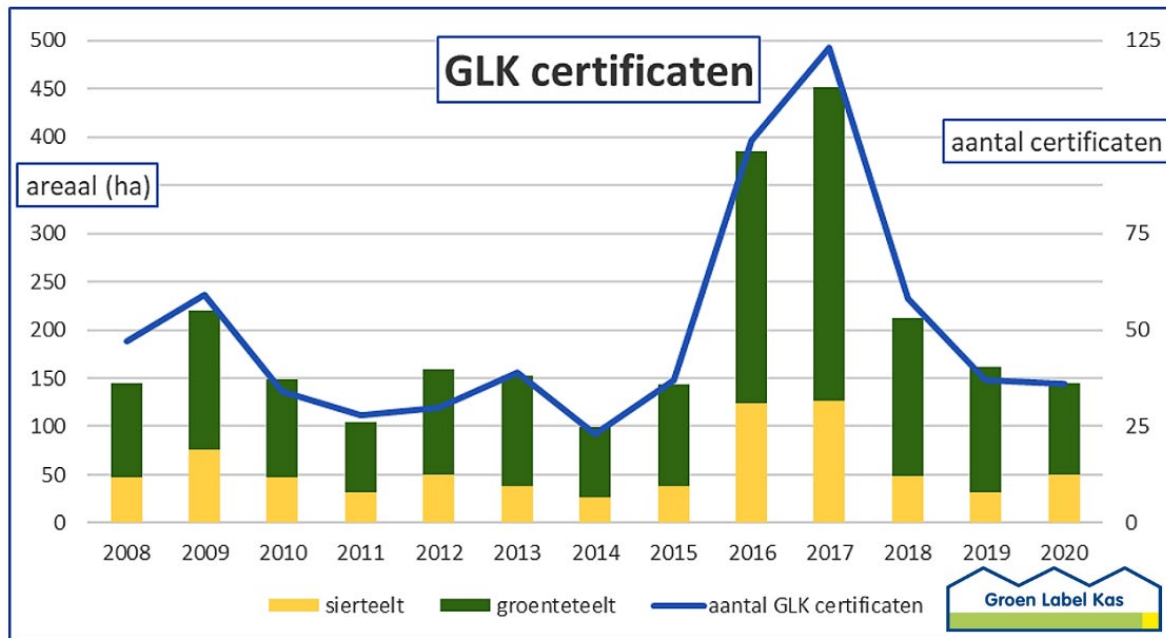
Ondanks de goede algemene omzetcijfers blijven er ook enkele snijbloemen achter. Deze gewassen richten zich vooral op bruidswerk en evenementen waarvan het herstel nog niet of nauwelijks is ingezet.

De glasgroentensector heeft in de eerste maanden van 2021 betere prijzen behaald dan het vorige jaar. De gemiddelde prijzen lagen voor komkommers en tomaten hoger dan een jaar eerder. Voor paprika's zijn de prijzen vergelijkbaar met vorig jaar terwijl de prijzen voor aubergine lager liggen dan een jaar eerder. Aubergine profiteerde vorig jaar van het mooie zomerweer. Voor aardbeien, met inmiddels ook een groot glas areaal, zijn de prijzen ook enkele procenten hoger dan een jaar eerder. De balans is dan ook positief qua opbrengstprijzen. Steeds meer restaurants en out of home afzetkanalen gaan langzaam aan weer open. Maar zijn er nog altijd niet volledig operationeel zoals voor de coronacrisis. Dat drukt een verdere groei van de vraag. Nog altijd zijn er twijfels hoe de coronacrisis zich verder gaat ontwikkelen en welke maatregelen hierbij horen.

Onzekerheid remt over het algemeen de investeringsbereidheid. Wat ook de investeringsbereidheid beperkt zijn de gestegen prijzen van machines en installaties. Uit de economische barometer van de Fedecom blijkt dat fabrikanten, importeurs en dealerbedrijven in de agrarische sector tevreden zijn over de eerste zes maanden van het jaar (Fedecom, 2021). Maar leden maken zich zorgen over de toegenomen prijzen. De verwachting is dat de prijzen van machines en onderdelen in de loop van het jaar verder zullen gaan oplopen. De redenen van deze stijgingen liggen ten dele aan de verstoring van logistieke ketens en schaarste in grond- en hulpstoffen. Door verstoringen in de logistieke ketens en schaarste in grond- en hulpstoffen en onderdelen kan zelfs de levering van machines in gevaar komen.

De grootste investeringen in de glastuinbouw worden gedaan bij nieuwbouw of bij de aankoop van kassen voor uitbreiding. Veelal is een beslissing om uit te breiden of nieuwbouw een proces van jaren. Dergelijke beslissingen om te investeren zijn dan ook al genomen en zijn niet alleen afhankelijk van tijdelijke verstoring van de vraag. Het is dan ook goed om te kijken hoe de reguliere indicatoren zich dit jaar ontwikkelen en welke bijzonderheden er dit jaar spelen.

Een van de bijzonderheden van invloed op de omvang van duurzame investeringen is de wijziging die in 2021 is ingegaan op de Milieulijst 2021 bij de MIA/Vamil-regeling. Kassen of gebouwen waarin geteeld wordt volgens de eisen van 'On the way to PlanetProof' (voorheen Milieukeur) komen niet meer in aanmerking voor de MIA/Vamil-regeling (www.rvo.nl).¹ Ditzelfde geldt voor de Groen Label Kassen waar geteeld wordt volgens eisen van 'On the way to PlanetProof'. Nu veel supermarkten een dergelijk certificaat vragen voor de producten die zij inkopen, is overheidssteun voor de marktintroductie niet meer nodig. Hierdoor is er in 2020 ook een extra toename, een verdubbeling ten opzichte van 2019, geweest van aanvragen voor de MIA/Vamil-regeling (www.GFactueel en www.rvo.nl).² Gevolg van deze aanpassing en het niet langer stimuleren van investeringen waarin geteeld wordt volgens de eisen van 'On the way to PlanetProof' op de Milieulijst kan zijn dat hierdoor de aanvragen in 2021 lager uitpakken. In het kader van het uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030 is luisdicht insectengaas voor bestaande kassen (D 2131) terug op de Milieulijst 2021. De regeling beoogt dat het aantal meldingen per bedrijfsmiddel idealiter toeneemt (marktintroductie). De hoeveelheid Groen Label Kassen in areaal en aantal certificaten bleef in 2020 nagenoeg gelijk aan 2019 (zie Figuur 2.2). Sinds 1 januari 2018 zijn de eisen om een dergelijk certificaat te halen van overheidswege veranderd en geldt niet langer de energie-efficiëntie als maatstaf, maar is er een norm gesteld voor de maximale uitstoot van broeikasgassen (CO₂-emissie).

Figuur 2.2 Aantal verstrekte Groen Label Kas (GLK-)certificaten en bijbehorend areaal, 2008-2020
Bron: www.groenlabelkas.nl.

Overigens is de totale som van ontvangen orders voor de bouw van kassen in de eerste 5 maanden van 2021 hoger dan een jaar eerder (CBS, StatLine). In de eerste periode van 2021 kwam er voor € 45 miljoen aan orders binnen tegen € 29 miljoen euro in 2020. Wel zijn deze cijfers nog voorlopig van aard.

Een ander natuurlijk moment om tot investeringen over te gaan is bij de aankoop van een bestaand (glas)tuinbouw bedrijf. In 2020 werden er meer glastuinbouwbedrijven verkocht en minder tuinbouwbedrijven. Een gedetailleerde analyse over de totale markt voor het eerste half jaar van 2021 ontbreekt tot op heden maar volgens Vellekoop Makelaardij was er in het eerste half jaar een levendige markt. Bij een kleine voorraad te verkopen bedrijven was er veel vraag. Bij met name de sierteelt bedrijven heerst een positieve stemming wat resulteert in investeringen en overnamen en verbeteringen in het eigen bedrijf. Voor nieuwbouw blijkt wat minder belangstelling. Lange vergunningstrajecten, stijgende nieuwbouwkosten en overname van bestaand personeel blijken drijfveren tot het overnemen van bestaande ondernemingen (Vellekoop, 2021).

Dat het met het vertrouwen in het eerste half jaar van 2021 wel goed zat blijkt ook uit de Agro Vertrouwensindex. Bij een meeting na het tweede kwartaal blijken zowel de glastuinbouw als de opengrondtuinbouw het meeste vertrouwen in hun onderneming te hebben van alle sectoren in de land- en tuinbouw en liggen beide sectoren nagenoeg op (opengrondstuinbouw) of boven (glastuinbouw) het langlopende gemiddelde wat voor deze sectoren gebruikelijk is (agrimatie.nl). Wel werd het vertrouwen in het tweede kwartaal voor beide sectoren wat naar beneden bijgesteld. Hoewel het een momentopname is bleek eind december 2020 de liquiditeitspositie van glastuinbouwbedrijven prima op orde te zijn. Voor 78% van de bedrijven is er een positieve nettokasstroom (agrimatie.nl). Ook de solvabiliteit van glastuinbouwbedrijven is de laatste jaren gestegen.

Conclusie is dat voor de glastuinbouw de meeste indicatoren aangeven dat er voldoende ruimte is voor glastuinders om investeringen te plegen. De verwachting is dan ook dat het investeringsniveau zal stijgen. Mogelijk hebben de recent gestegen gasprijzen en andere accenten aangebracht in de Milieulijst MIA/Vamil 2021 waarvoor fiscale aftrek kan worden aangevraagd effect nog op het percentage duurzame investeringen. Investerings in kassen en technieken bedoeld voor milieuvriendelijk telen volgens PlanetProof zijn per 2021 geschrapt van de Milieulijst. De regeling beoogt dat het aantal meldingen per bedrijfsmiddel idealiter toeneemt (marktintroductie).

Opengrondstuintbouw

De opengrondstuintbouw bestaat uit vier sectoren te weten de bloembollenteelt, de vollegrondsgroenteteelt, de boomkwekerij en de fruitteelt.

Bloembollenteelers hadden naar verwachting in 2020 een redelijk jaar. Het inkomen per onbetaalde aje daalde wel. Maar de daling, van 10.000 euro ten opzichte van 2019 door de lastige leliebollenmarkt, bleef beperkt. Aanbod en vraag waren goed in balans in 2020. In het jaar 2021 is de exportwaarde van bloembollen in de eerste vijf maanden gestegen. Vooral naar landen binnen de EU. China is nog altijd een lastige markt terwijl die van de VS zich lijkt te herstellen. Ook de broeiers in Nederland hebben gezien de veilingprijzen van onder andere tulpen goede zaken gedaan en daarom zal de vraag naar bollen voor het komende teeltseizoen ook goed zijn. Vooruitzichten zijn dus gunstig. Alhoewel er voor de leliemarkt nog een slag om de arm gehouden moet worden. Het lelie-areaal kromp tussen 2019 en 2020 met circa 700 ha en de vraag vanuit China, Japan en Vietnam is nog niet aangetrokken. Ondanks deze moeilijkheden geven volgens Agridirect de meeste bedrijven aan op dezelfde voet verder te gaan (62%) en geven meer bloembollenbedrijven aan te willen uitbreiden (29%) dan te stoppen met het bedrijf (9%).

Belangrijke gewassen in de vollegrondsgroenteteelt zijn asperge, bloemkool, broccoli, prei, sla en witte en rode kool. In deze winter kregen telers te maken met koudere omstandigheden dan eerdere jaren. Ook het voorjaar was koel. In tegenstelling tot eerdere zomers, waarbij droogte een probleem vormde, is de zomer van 2021 vrij koel en nat. Telers moesten alle zeilen bijzetten om gewassen in goede staat te houden. Soms bleek dat onmogelijk zoals in gebieden rondom de Maas. Teeltproblemen zijn er ook in het buitenland onder andere in Duitsland (wateroverlast) en Spanje (warmte). Hierdoor kunnen er per teeltlocatie en/of per gewas winnaars en verliezers zijn. Veel telers verbouwen meerdere gewassen waardoor de risico's wat worden gespreid. Over het algemeen was er minder aanbod bij licht hogere prijzen. Voor prei was het een moeilijke start met minder aanbod. In de vrije markt waren prijzen hoger maar op contractbasis verschilde het niet veel met een jaar eerder. Asperge kende een beter seizoen dan in 2020 maar ook hier werden minder kilo's geoogst. Asperge profiteerde van de heropening van restaurants. Bloemkool heeft het lastiger na een uitstekend vorig jaar. De witte kool en rode kool presteren nagenoeg gelijk aan een jaar eerder. Rode kool gaat wat beter dan de witte variant. Ook bij spruitkool was er weinig verandering ten opzichte van een jaar eerder. De basis, waaruit dit jaar werd gestart, uitgaande van de inkomensontwikkeling, was voor vollegrondstuinders beter dan in 2019 door betere productprijzen bij gelijkblijvende producties.

De boomkwekerij heeft sinds 2017 een toename gekend in het inkomen per oaje (onbetaalde arbeidsjaareenheid). Ook in 2020, is geraamd, dat deze zal stijgen tot over de 100.000 euro per oaje (www.agrimatie.nl). Deze raming van december 2020 is na het verkoopseizoen 2020-2021 bevestigd door een sectoranalyse (VanOers Agro, 2021). In deze sectoranalyse wordt onder andere aangegeven dat de vraag veel groter was dan het aanbod en dat daarom de prijzen van verkochte producten zijn gestegen. Hierdoor hebben bedrijven een rendementsverbetering gerealiseerd. Ook zijn volgens dit rapport de verwachtingen voor het najaar gunstig. Het verkrijgen van voldoende arbeiders en grondstoffen zijn problemen waar ondernemers mee kampen. Investeringsruimte is er, gezien de bovengenoemde resultaten, voldoende.

Het inkomen van fruittelers per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje) zal volgens de inkomensraming in 2020 toenemen tot ruim 50.000 euro. Hierbij lijken appelteelers in het voordeel te zijn ten opzichte van perentelers. De prijzen van peren liggen een stuk lager dan van het oogstjaar 2019. Bij appels is dat juist het tegenovergestelde. Daar waren de prijzen hoger. Het seizoen 2020 loopt nu ten einde. Hoe het de prijsvorming voor de komende oogst (2021-2022) gaat verlopen is nog ongewis. Wel is duidelijk dat er in Nederland 14% meer appels zal worden geplukt en juist 19% minder peren. Peren hebben te leiden gehad onder een kil voorjaar en late vruchtrui. Daarnaast is ook dunning gepleegd in verband met tegenvallende kwaliteit (Groentefruithuis, 2021). In de gehele EU wordt een toename van 10% aan appels verwacht (1% meer dan het 3 jaarsgemiddelde) en een daling van 28% aan peren. Voor Nederland is Conference-peer het belangrijkste en deze daalt in Europees verband met 18% (WAPA, 2021). Appels is voor het belangrijkste deel afhankelijk van de binnenlandse markt. Peren worden juist voor het grootste deel geëxporteerd en zijn daarom meer gevoelig voor gesloten grenzen en vraaguitval.

Conclusie is dat voor de opengrondstuinbouwbedrijven de duurzame investeringen zullen gaan stijgen. Vooral de boomkwekerijsector lijkt goede vooruitzichten te hebben. Een groter aantal verkochte tractoren in het eerste kwartaal van 2021 lijkt deze inschatting te ondersteunen (Fedecom, 2021).

Akkerbouw

In 2019 werd er meer geïnvesteerd op akkerbouwbedrijven dan in 2018. De toename van ruim 60.000 euro per bedrijf in 2018 naar iets meer dan 100.000 in 2019 was vrijwel uitsluitend het geval van hogere investeringen in grond. Het gemiddelde inkomen uit bedrijf halveerde in 2019 ten opzichte van 2018 tot ruim 44.000 euro per bedrijf. Voor de resultaten voor het jaar 2020 is een raming gemaakt die ongeveer op hetzelfde niveau ligt als in 2019. Hoe de financiële resultaten voor 2021 zullen uitvallen is nog niet in te schatten. Het groeiseizoen is, op moment van schrijven, nog niet afgelopen voor meerdere gewassen. De productie van de gewassen wordt sterk bepaald door de weersomstandigheden tot en met de oogstperiode. De prijsvorming van de meeste akkerbouwgewassen wordt bepaald door de marktsituatie in Europa of zelfs op mondiaal niveau.

De productieraming voor granen in de EU ligt 3,5% hoger dan het meerjaarsgemiddelde. De verwachte mondiale productie voor 2021/22 ligt op een recordniveau (Europese Commissie). De Prijsinformatiedesk van Wageningen Economic Research rapporteerde het eerste kwartaal van 2021 hogere graanprijzen dan een jaar eerder. De prijs van fritesaardappelen daalde in 2020 sterk als gevolg van de coronapandemie. Doordat de voorraden bij de verwerkers nog ruim zijn en er onzekerheid is over de afzet, zijn de contractprijzen voor fritesaardappelen van oogstjaar 2021 lager dan van oogstjaar 2020. (Boerderij Akkerbouw no. 22, 2021). De NEPG rapporteert een lager areaal consumptieaardappelen voor de vier grote aardappelproducerende landen in Europa. De omvang van de oogst is nog erg afhankelijk van de weersomstandigheden in de laatste maanden van het groeiseizoen. De Europese suikerprijs bleef in 2020 stabiel en nam in 2021 toe volgens de Europese Commissie. Een lagere productie bij een stabiele Europese vraag leidde tot een lagere suikervoorraad.

De Agro Vertrouwensindex laat een min of meer stabiele ontwikkeling zien in 2021 ten opzichte van het jaar ervoor, maar is in vergelijking met andere land- en tuinbouwsector laag. Voor aardappelen, granen en suikerbieten zijn de prijsverwachtingen in 2021 hoger dan het jaar ervoor. De vertrouwensindex staat laag, maar verslechterde niet ten opzichte van 2020. Betere prijzen geven de akkerbouwers mogelijk wat financiële ruimte om de investeringen te verhogen ten opzichte van 2020.

Samenvattend

Covid-19 heeft ook in 2021 nog effect op de economische prestaties in de land- en tuinbouw, al zal dit per sector en binnen sectoren verschillen. Daarnaast is er nog steeds de onzekerheid over de gevolgen van de stikstofproblematiek voor de vergunningverlening voor uitbreiding/nieuwbouw in verschillende agrarische sectoren. Onzekerheid remt over het algemeen de investeringsbereidheid. Wat ook de investeringsbereidheid beperkt zijn de gestegen prijzen van machines, installaties, bouwmaterialen en energie. Hierdoor is het lastig om een percentage duurzame investeringen af te geven voor 2021. De inschatting is dat het percentage duurzame investeringen in 2021 zal uitkomen op ongeveer 15-17%; een vergelijkbaar niveau als de laatste jaren. De hierboven geschetste ontwikkeling per sector is een inschatting ten opzichte van 2020. De eerste voorlopige cijfers voor 2020 laten een afname zien van zowel de omvang van duurzame investeringen als de totale investeringen waarbij het percentage duurzame investeringen min of meer gelijk blijft aan 2019.

Literatuur en websites

Blokland, P.W., K. de Bont en M. Hoogeveen. 2009. *Nota Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010*. LEI Wageningen UR, Den Haag.

Boerderij Akkerbouw no. 22, 2021.

Fedecom, 2021 <https://www.fedecom.nl/nieuws-list/verkoopcijfers-tractoren-kwartaal-1-en-2-2021-2/>

LNV. [Kamerbrief over stand van zaken Subsidieregeling sanering varkenshouderijen](#). 30 juni 2021.

Meulen, H.A.B. van der, J.H. Wisman, J.H. Jager, G.D. Jukema en R.W. van der Meer, 2020. *Duurzaamheidsindicator Rijksbegroting 2021; Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2020-103.

Nieuwe Oogst. Vermogenspositie van varkenshouderijbedrijven is fors verbeterd, 10 juni 2021.

RVO. 2020. Gebruik subsidie- en fiscale instrumenten RVO.nl in de S&Z-agrosectoren in 2019. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, maart 2021.

RVO/Agentschap NL. 2020. *MIA/Vamil: Jaarverslag 2019*. <https://www.rvomagazines.nl/miavamil/2020/01/index>

RVO/Agentschap NL. 2020. *Energie-investeringsaftrek (EIA): Jaarverslag 2019*. <https://www.rvomagazines.nl/eia/2020/01/index>

RVO/Agentschap NL. 2020. *Regeling groenprojecten: Jaarcijfers Regeling groenprojecten 2019*. <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2020/07/Jaarcijfers%20Groen%20Beleggen%202019.pdf>

RVO/LNV. 2021. *Overzicht regelingen en subsidies ministerie van Economische Zaken 2019*. Den Haag, Ministerie van LNV. Microsoft Excelbestand maart 2021.

SMK, jaarverslag 2020.

Van Oers Agro. 2021, Sectoranalyse 2020-2021.

Voor diverse subsidieregelingen van het Ministerie van EZ en LNV, zie <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen?f%5B0%5D=sectoren%3A5579&f%5B1%5D=doel%3A21043>

WAPA, 2021. http://www.wapa-association.org/asp/article_2.asp?doc_id=641

Websites

www.agrimatie.nl (Actuele ontwikkeling, Binternet, Agro Vertrouwensindex, Barometer Agrarische Sectoren, Prijzeninformatiedesk)

www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/08/bouwvergunningen-agrarisch-bouwwerken-2012-2020-Europese-commissie: short term outlook

www.nvm.nl

www.rijksbegroting.nl/2018/voorbereiding/begroting,kst236887_17.html

www.smk.nl

www.rvo.nl 1) -> [https://www.rvo.nl/subsidie-en-](https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/miavamil/ondernemers/sectoren/agrarisch/duurzame-glastuinbouw)

[financieringswijzer/miavamil/ondernemers/sectoren/agrarisch/duurzame-glastuinbouw](https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/miavamil/ondernemers/sectoren/agrarisch/duurzame-glastuinbouw)

[www.gfactueel.nl](https://www.gfactueel.nl/Glas/Nieuws/2021/7/Piek-MIAVamil-steun-kassen-voor-exit-PlanetProof-770413E/) -> <https://www.gfactueel.nl/Glas/Nieuws/2021/7/Piek-MIAVamil-steun-kassen-voor-exit-PlanetProof-770413E/>

[www.rvo.nl](https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/miavamil/ondernemers/jaarcijfers-miavamil-2020) 2) -> <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/miavamil/ondernemers/jaarcijfers-miavamil-2020>

[www.statline.nl](https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83705NED/table?dl=57940) -> <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83705NED/table?dl=57940>

[www.groenlabelkassen.nl](https://www.groenlabelkas.nl/82/m/nieuws/838/details.html) -> <https://www.groenlabelkas.nl/82/m/nieuws/838/details.html>

[www.Vellekoop.nl](https://www.vellekoop.nl/terugblik-onroerend-goed-markt-glastuinbouw-eerste-half-jaar-2021) -> <https://www.vellekoop.nl/terugblik-onroerend-goed-markt-glastuinbouw-eerste-half-jaar-2021>

Bijlage 1 Geselecteerde codes en bedrijfsmiddelen op de Milieulijst 2019 MIA/Vamil

B 2110	Kas voor milieuvriendelijke productie volgens 'On the way to PlanetProof'
B 2111	Kas voor biologische teelt
F 2112	Groen Label Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur
A 2113	Groen Label Kas
B 2200	Proefstal
A 2201	Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie
A 2210	Duurzame melkveestal
A 2211	Duurzame vleeskalver- of vleesveestal
F 2212	Duurzame melkveestal met weidegang
A 2220	Duurzame varkensstal
A 2230	Duurzame pluimveestal
A 2290	Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal
A 2291	Duurzame melkgeiten- of melkschapenstal
F 2650	Terugwinningsinstallatie voor fosfaat of stikstof uit dierlijke mest

Bijlage 2 Overzicht duurzame investeringen 2010-2019 (netto)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
MIA/Vamil	967,2	525,9	665,7	645,8	602,6	736,4	513,1	494,3	187,4	274,0
Landbouw	779,3	444,0	483,5	500,5	445,5	389,3	289,5	154,1	120,1	188,9
w.v. Proefstal	21,4	9,6	9,7	16,9	18,3	4,6	1,1	3,5	4,8	0,4
Stal voor biologische veehouderij	15,4	10,4	4,0	2,8	5,6	4,1	8,5	8,1	10,9	3,3
Duurzame melkveestal a)	161,3	167,1	110,8	143,7	178,3	116,6	39,3	40,3	14,6	48,1
Duurzame vleeskalver- of vleesveestal	4,2	3,6	2,2	3,0	3,5	4,2	8,5	10,7	7,9	14,6
Duurzame varkensstal	237,8	115,8	115,6	149,9	61	46,0	81,2	44,8	29,0	67,4
Duurzame pluimveestal	190,1	65,2	108,2	50,4	30,8	54,7	55,7	29,0	22,8	30,0
Duurzame konijnen, eenden- of kalkoenenstal b)	-	1,2	2,5	0,6	1,3	0,7	1,5	0,1	1,3	0,4
Duurzame melkgeitenstal (vanaf 2018 incl. melkschapenstal)	-	-	-	-	-	5,9	12,7	12,8	3,6	6,1
Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen	-	1,7	0,3	0	0,3	0,4	0,4	0,5	0,7	-
Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof	10,8	17,1	14,5	33	4,8	8,6	7,2	2,0	2,5	2,6
Kleinschalige mestvergisting op boerderijniveau	-	0,3	0,3	-	-	-	-	-	-	-
Visserij	5,7	19,5	2,9	1,2	0,5	25,7	1,9	2,3	-	-
w.v. Duurzaam vaartuig	0,1	8,6	0,5	1,2	0,5	25,1	-	-	-	-
Zeeviskwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Visgeleidingssysteem	0,5	1,1	0,1	-	-	-	-	0,0	-	-
Mosselhangcultuur	-	-	0,1	-	-	-	-	-	-	-
Mosselzaadinvanginstallatie	3,7	7,0	2,2	-	-	-	-	-	-	-
Schaal- of schelpdierkwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zegenvisinstallatie op een bestaand visserijschip c)	1,2	1,9	-	-	-	-	-	-	-	-
Zoetwaterviswekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hydrorig-vleugel- of pulskorvisinstallatie op een bestaand visserijschip	0,2	1,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Duurzame viskwekerij	-	-	-	-	-	0,6	1,7	1,6	-	-
Duurzame pootviskwekerij	-	-	-	-	-	-	0,3	0,7	-	-
Tuinbouw	182,3	62,4	89,5	94,5	76,5	231,2	221,7	338,0	67,3	85,1
w.v. Groen Label Kassen	168,6	55	83,4	79,8	47,8	108,8	138,5	192,7	16,3	24,2
Kas voor biologische teelt d)	0,8	0,8	0,2	10,9	12,0	85,5	61,1	137,3	36,7	48,9
Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur	2,7	2,4	3,2	0,1	0,2	0,3	4,2	6,6	5,2	9,3

a) vanaf 2016 incl. melkveestal met weidegang; b) tot 2012 eenden- of kalkoenenstal; c) tot en met 2008 single- of twinrigvisinstallatie op bestaand schip; d) vanaf 2011 inclusief Groen Label.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Algemeen	-	-	89,8	49,6	80,1	90,8	-	-	-	-
w.v. Emissiearme land-, tuin-, of bosbouwmachine	-	-	66,3	-	-	-	-	-	-	-
Vervanging asbesthoudende daken, dakgoten of gevels	-	-	19,9	33,9	38,4	41,1	-	-	-	-
Zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken	-	-	3,5	15,7	41,7	49,7	-	-	-	-
EIA e)	58,0	87,7	115,3	153,7	154,2	67,2	103,7	123,4	142,2	111,4
Landbouw	34,4	49,0	49,3	72,2	76,4	34,0	44,0	-	-	-
Glastuinbouw	23,6	38,6	54,8	75,5	61,4	32,4	55,5	-	-	-
Visserij	-	-	11,2	5,9	16,5	0,8	4,3	-	-	-
Regeling Groenprojecten	97,7	zie MIA	11,4	92,4	117,7	295,0	265,1	26,9	18,9	33,5
Biologische landbouw	97,7	zie MIA	11,4	92,4	117,7	295,0	265,1	26,9	18,9	33,5
Groen Label Kassen	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Melkveestallen MDV	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
IRE f)	11,2	20,8	12,0	-	-	-	-	-	-	-
MEI	52,3	34,0	31,3	13,5	13,6	-	18,2	12,1	13,8	15,0
Luchtwaters	9,7	-	-	-	-	-	-	0,3	-	-
Duurzame stallen	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Fijnstof	0,7	14,8	-	18,2	18,4	-	0,1	-	-	-
Milieuvriendelijke investeringen f)	42,9	42,9	50,0	55,2	96,7	0,6	-	-	-	-
Investeringen in vissersvaartuigen	0,5	0,8	-	-	2,0	2,8	-	-	-	-
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	-	-	-	-	-	-	35,1	33,4	35,6	31,7
ISDE									13,8	6,2
DEI									4,2	1,5
Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering - maatregel 4.1.1 onder POP3									45,8	92,9
extra specifieke regeling: Investeringen in kalverstallen 2018 en 2019									-	36,8
Jonge landbouwregeling (JoLa) - maatregel 4.1.2 onder POP3									33,2	26,2
Totaal duurzame investeringen	1.240,1	726,9	885,7	978,6	1.005,2	1.102,5	935,4	690,4	495,0	629,3

e) vanaf 2012 inclusief visserij; vanaf 2017 geen goede specificatie mogelijk f) vanaf 2013 is IRE ondergebracht bij Milieuvriendelijke investeringen; vanaf 2012 onder EHG.

Verantwoording berekeningen

Voor de jaren 2005-2006 zijn geen gegevens van de IRE, MEI en Luchtwassers beschikbaar. Het is mogelijk dat deze of andere investeringssubsidies openstonden voor ondernemers. Hiermee is vanwege de dataverkrijging echter geen rekening gehouden.

2005

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 30% in 2005. Dit is een schatting. In het jaarverslag wordt geen melding gemaakt van het correctiepercentage. De schatting is gebaseerd op het jaar 2002 en de jaren 2006 en 2007.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 20% in 2005.
3. Voor 2005 waren de aanvragen voor Groen Label Kassen bij Regeling groenprojecten hoger dan bij de MIA/Vamil. De overlap tussen deze regelingen is gecorrigeerd door de Regeling groenprojecten-investeringen in mindering te brengen op de MIA/Vamil-investeringen.
4. De post 'biologische landbouw' van Regeling groenprojecten is gecorrigeerd met de post 'SKAL-stal' van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij Tabel 2.2.

2006

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 25% in 2006.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2006.
3. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij Tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag.
4. De post 'biologische landbouw' van Regeling groenprojecten is gecorrigeerd met de post 'SKAL-stal' van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij Tabel 2.2.

2007

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 33% in 2007.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 30% in 2007.
3. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij Tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag.
4. De post 'biologische landbouw' van Regeling groenprojecten is gecorrigeerd met de post 'SKAL-stal' van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij Tabel 2.2.

2008

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. In 2008 waren de aanvragen voor Groen Label Kassen bij Regeling groenprojecten hoger dan bij de MIA/Vamil. De overlap tussen deze regelingen is gecorrigeerd door de Regeling groenprojecten-investeringen in mindering te brengen op de MIA/Vamil-investeringen.

2009

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij Tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag.
Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in duurzame stallen.

2010

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij Tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag.
Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in melkveestallen MDV en duurzame stallen.

2011

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Voor de overlap van investeringsbedragen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag.
Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in biologische landbouw en duurzame stallen. Zie ook punt 1 bij Tabel 2.2.

2012

1. Zie de voor belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 29% in 2012.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 25% in 2012.
4. Vanaf 2012 is bij MIA/Vamil onder hoofdstuk Algemeen een aantal investeringscategorieën opgenomen die niet goed zijn in te delen naar sector, te weten emissiearme land-, tuin- en bosbouwmachines, vervanging van asbesthoudende platen en plaatsing van zonnepanelen.

2013

1. Zie de voor belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 30% in 2013.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2013.
4. De IRE is vanaf 2013 ondergebracht bij Milieuvriendelijke investeringen.

2014

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 25% in 2014.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 23% in 2014.

2015

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 33% in 2015.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2015.

2016

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 29% in 2016.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 24% in 2016.

2017

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Voor de MIA/Vamil wordt voor 2017 hetzelfde percentage aangehouden als in 2016 (29%).
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 34% in 2017.

2018

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil is naar schatting 34%
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 28% in 2018.

2019

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen Tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil is naar schatting 33% (circa 39% MIA en 31% Vamil).
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 33%.

Tabel B3.1 *Overzicht totaal investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij en totaal duurzame investeringen (in miljoenen euro's), 2010-2019*

Investeringscategorie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Totaal investeringen	3.453	3.705	3.298	2.727	3.601	3.359	2.778	2.789	3.158	3.653
Totaal duurzame investeringen	1.240	727	886	979	1.005	1.102	935	690	495	629
Verhouding	0,36	0,20	0,27	0,36	0,28	0,33	0,34	0,25	0,16	0,17

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
NOTA
2021.143

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.800 medewerkers (6.000 fte) en 12.900 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Nota 2021-143

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.800 medewerkers (6.000 fte) en 12.900 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

